



## FIESTAS EUSKARAS DE CESTONA

---

Desde las primeras horas de la mañana del sábado 17 de Septiembre, se notaba la afluencia de nuestros labradores que llegaban al paso lento de los ganados conducidos al Concurso de agricultura y ganadería, cuya admisión se hizo por el Jurado en la arboleda de la ermita de San Juan, destinada al efecto. La concurrencia y animación eran ya extraordinarias para antes de las diez, haciéndose difícil el tránsito por los varios departamentos en que se hallaban los ejemplares y productos agrícolas presentados; y terminada la inscripción á las doce, hubo que anunciar por bando que podían ser retirados, debiendo ser traídos nuevamente á las dos. Así se hizo y el Jurado continuó hasta las cinco de la tarde sus funciones de examen, clasificación y calificación, dando el resultado que aparece, al detalle, en otro lugar de éste número.

A las tres próximamente hizo su entrada en la villa la laureada banda municipal de Zumarraga, organizada y dirigida por el inteligente músico D. Joaquín Castañeda, tocando un alegre pasacalle, y cerca de las siete llegó en tres carruajes la Excma. Diputación, formada por

los señores Lizariturry, Mocoroa, Echeverría (D. Luis), Balbás, Laffitte, Pavía, Ituarte, Guerendiain é Ichaso-Asu, á quienes acompañaban el jefe del cuerpo de miqueletes señor Logendio y el secretario de la Diputación señor Zubeldia, siendo recibidos con un repique general de campanas, cohetes, chupinazos, etc., por el Ayuntamiento en corporación, el cabildo, el delegado señor Arzák, la banda de música y un inmenso gentío, al pie de un artístico arco de follaje que ostentaba la siguiente inscripción:

*Zestua-k  
Diputazio chit goitu  
Batzar eta kanpotar guziai  
ongi etorriyaa.*

Después de los saludos de rúbrica se dirigieron, á los acordes del *Gernikako arbola*, á la Casa Consistorial, entrando tras breve descanso en el templo, adornado con elegancia y profusamente alumbrado, donde se cantó á toda orquesta una hermosísima Salve, dirigida por su autor D. Ignacio Fernandez é interpretada con perfección por la capilla, reforzada con elementos de Azpeitia y de ésta ciudad.

Terminado este acto religioso, los señores Diputados se trasladaron al magnífico balneario de la villa, alojándose en él hasta su regreso.

La música, el tamboril y otras muestras de regocijo anunciaron la inauguración de las fiestas.

\*  
\* \*

Las correspondientes al día siguiente, domingo, dieron comienzo con la mayor animación. A las siete de la mañana, y á los acordes de una bonita diana ejecutada por la banda de Zumarraga y tamborileros de la villa, empezó la gente á moverse.

A las nueve y media llegó la Diputación que desde la Casa Consistorial se dirigió á la Iglesia, saliendo de ésta á las diez en punto la procesión.

Esta, que resultó solemnisima y se llevó á cabo según la usanza foral, salió precedida de cinco cofradías, con dos banderas y tres estandartes, recorriendo la calle que circunda la plaza y entrando nuevamente en la Iglesia con todo el acompañamiento, que presidía el se-

ñor Lizariturry, quien llevaba á su derecha al Alcalde de la villa don Juan Echaide, y á su izquierda al vicepresidente de la Comisión provincial Sr. Mocoeroa, cerrando la marcha los ordenanzas y alguaciles.

El hermoso estandarte de San Ignacio era conducido por el diputado Sr. Guerendiain, llevando las borlas los señores Colmenares y Laffitte.

Las efigies de San Ignacio y Nuestra Señora eran llevadas en andas y escoltadas por una sección de miqueletes.

Ambas efigies así como el estandarte son propiedad de la Diputación y de un gran valor histórico para los guipuzcoanos, porque solían figurar en las procesiones del tiempo foral.

La Misa celebrada por el párroco D. Benigno Gonzalez, diaconada por el de Arrona y subdiaconada por el de Aizarna, llamó poderosamente la atención de cuantos la escucharon en su parte musical, producción inspirada del conocidísimo compositor D. Toribio Eleizgaray, y dedicada por su autor á la Diputación.

La cátedra sagrada fué ocupada por el laureado bascófilo capellán del colegio de Carmelitas de Zumaya, quien en términos elocuentes ensalzó las glorias del país basco, elogió á la humilde clase labradora é hizo ver la necesidad de que éstas fiestas se perpetúen, y en ellas marchando unidos todos se cimente lo que ha sido y será siempre justa fama de nuestra tierra, amor á Dios y al trabajo. A la salida fué calurosamente felicitado por todos los asistentes al acto, y grato nos es honrar este número con tan preciosa oración sagrada.

A la una daba fin la función, que terminó con la bendición y reserva del Santísimo, y seguidamente la comitiva se trasladó al balneario, en el que fué obsequiada por el Ilustre Ayuntamiento de Cestona con un delicado banquete, que por dificultades insuperables no pudo ser servido en la Casa Consistorial.

A los postres, el digno Alcalde, señor Echaide, brindó en términos expresivos, dedicando un fino y cariñoso saludo á la Excma. Diputación en nombre del pueblo de Cestona, que obsequiaba á los concurrentes con aquel modesto banquete, y haciendo votos por que continúen celebrándose éstos actos en que se hermanan las autoridades provincial y municipal, para bien del noble país euskaró.

Tomando pie del cumplido saludo del señor Alcalde, el Presidente de la Diputación, Sr. Lizariturry, pronunció el siguiente discurso:

«Señores:

Nada más que dos palabras, para expresar la vivísima satisfacción que experimento al tener el honor de presidir, por segunda vez, lo que pudiéramos llamar la fiesta del labrador, que nos congrega en esta pintoresca villa de Cestona, donde somos recibidos con tanta cordialidad.

Y mi satisfacción aumenta, cuando considero que en medio de las amarguras que nos afligen, de las desastrosas guerras sufridas y de la pertinaz sequía que ha agostado nuestros campos, se realizan sin embargo estos certámenes del honrado trabajo, en buena hora instituidos, base segura de la prosperidad del país. En este punto, no puedo menos de felicitar á la celosa é ilustrada Comisión de Agricultura y Ganadería, por la asiduidad y acierto con que viene ocupándose de cuanto se relaciona con los intereses que le están confiados.

Pero junto á empresa tan laudable, hay otra importantísima, que se hermana con ella como se hermanan el cuerpo y el alma, y es la que se refiere á la inteligencia, á la conservación de nuestra bendita lengua y patriarcales costumbres; y en esta parte, justo es reconocer que el Consistorio de Juegos florales euskaros, en su modesta esfera, pero con una constancia verdaderamente euskalduna y digna de la mayor alabanza, vela sin descanso por mantener vivo todo aquello que palpita en lo más íntimo de nuestro ser.

Termino, señores, sin molestaros más, dando las gracias á quienes han aceptado la invitación que les dirigí gustosísimo y que en estos momentos me escuchan; enviando cariñoso recuerdo á nuestros compañeros ausentes; felicitando al elocuente orador sagrado Sr. Aguirre por su notable discurso.

Saludo al noble pueblo de Cestona, á su respetable autoridad eclesiástica y á su Ilustre Ayuntamiento, expresándoles mi gratitud por la bondadosa acogida que nos han dispensado, y brindo por la felicidad de todos los guipuzcoanos.»

A continuación leyó el Sr. Arzác el discurso que se inserta en este número; y por último, el Sr. Pavía, á instancias del presidente y como diputado del distrito hizo la siguiente patriótica y sentida improvisación:

«Señores:

¡Cuán cierto, por desgracia nuestra, el triste estado de nuestra amada Patria á que acaba de aludir nuestro Presidente!

¡Cuánta verdad amarga en la gráfica descripción que con su peculiar estilo ha hecho el Sr. Arzác, al recordarnos la aflictiva situación de las familias que han perdido en las guerras de Cuba y Filipinas alguno de sus queridos deudos!

Pero séame permitido recordar, para honra de nuestra provincia, que desde el comienzo de éstas fratricidas luchas iniciadas por hijos ingratos y sostenidas por pérfidos amigos, la Diputación provincial de Guipúzcoa, sin necesidad de extraños estímulos, ni de que vengan de fuera á darnos lecciones, socorrió con mano pródiga á las familias de los reservistas y á los soldados repatriados por enfermos é inutilizados; organizando al efecto, modestamente y sin ruido como en ella es costumbre, suscripciones públicas en los pueblos de la provincia que le permitieran allegar los recursos necesarios á su benéfico objeto, y dando instrucciones á los Ayuntamientos para que aquellos fueran repartidos de la manera más equitativa, sin pérdida alguna de tiempo, y con todas las garantías de la proverbial honradez de la administración bascongada.

Ni es el único consuelo que nos cabe en medio de tantos infortunios y contratiempos como nos afligen. La provincia de Guipúzcoa, podemos decirlo muy alto, ha seguido su noble conducta de siempre, y ha sido fiel á la Patria común cuando para esta sonaba la hora de la desgracia y de las humillaciones; no ha regateado para salvar el honor de España, ni la sangre de sus hijos ni el dinero de sus moradores. No es inmodestia ni puede tacharse de sentimiento pueril el que nos permite asegurar, que las provincias de la Nación habrán podido igualar, que no sobrepajar, á los sacrificios de todo género que Guipúzcoa ha realizado y realiza aún por medio de sus corporaciones, ó por espontáneo impulso de sus hijos; y esto á pesar de la pavorosa miseria que se vislumbra por la pertinaz sequía que agosta nuestros campos. Y si en las Juntas generales, celebradas en esta villa de Cestona en 1840, pudo darse cuenta del acuerdo de las Cortes que declaraban de manera solemne que las Provincias Bascongadas y Navarra habían cumplido bien y lealmente lo prometido en los campos de Vergara,

téngase en cuenta que al presente no estamos sometidos á ninguna promesa emanada de un pacto, sino á la dura ley que plugo al vencedor imponernos contra toda justicia y razón, aboliendo nuestras seculares libertades que á nadie dañaban según confesión del mismo estadista que las derogó, destruyendo nuestro régimen foral, atropello á nadie provechoso y que hubo de hacer exclamar á un conocido personaje: «¡Algo grande se ha perdido hoy en España!»

Porque, señores, cuando España fué grande, cuando sus vencedores ejércitos imponían su voluntad por doquier y las Cortes de Europa solicitaban su amistad, y el mundo era reducido para teatro de sus proezas, y el sol no se ponía en sus dominios, nada de extraño tenía que los bascongados fueran fieles á una Patria que respetaba su manera de ser, á unos monarcas que aun siendo absolutos ponían principal empeño en hacer gala de su amor á nuestros fueros cuando tantos otros desaparecían ante su poder, á un Felipe II que reprendía á los cortesanos que se extrañaban al ver un grupo de canteros trabajando en el Monasterio del Escorial ciñendo espada al cinto, exclamando: «Dejadles, tienen derecho, son guipuzcoanos, son nobles.» Es verdad, somos nobles; por esto somos agradecidos, y como tales fieles á España en el día de la desgracia.

Por lo demás, señores, á nadie que conozca á los bascongados puede ocurrir que nos hayamos reunido en la villa de Cestona con el único objeto de solazarnos; ni que el Concurso agrícola, por muy beneficioso que resulte para el país, sea el fin principal que persiguen la Diputación provincial y las demás corporaciones que prestan al mismo su valiosa cooperación; ideal más elevado movió desde un principio á los autores del proyecto de celebrar anualmente un certamen agrícola y de ganadería, alternando al efecto entre 18 pueblos de la provincia, y no estará de más recordarlo en esta ocasión:

Nuestra generación, que ya declina en el otoño de la vida, recuerda con un sentimiento impregnado de melancolía, aquellos risueños tiempos de la niñez en los que, para dicha de Guipúzcoa, imperaba aún el *régimen foral*; las animadas conversaciones que en el seno de nuestras familias se sostenían, cuando se aproximaba la época de la celebración de las notables *Juntas generales* que llevaban á los pueblos de ésta región del *Euskal-erría* una vida, una animación, y un contento de que difícilmente puede formarse idea al presente; el respeto y la veneración con que nuestros padres nos enseñaron á hablar

de la *Diputación foral*, institución que á nuestros ojos aparecía rodeada con la misma aureola que al recogernos en nuestro espíritu vemos ceñir la frente de nuestras cariñosas madres. Por eso, al persuadirnos que aquel estado pertenece ya á la historia, que nuestro fuero secular es desconocido á la generación que nos sigue en el camino de la vida, sentimos todos la necesidad de explicárselo, de sostener el recuerdo de nuestras perdidas libertades, de trabajar por todos los medios legales para la reivindicación de nuestro peculiar régimen al cual somos deudores del estado floreciente en que nos hallamos, comparado con el resto de España.

Obedeciendo á este orden de consideraciones, la Excma. Diputación provincial de Guipúzcoa, con plausible acuerdo, resolvió celebrar anualmente estos Concursos que habrían de servir de motivo para que la Corporación provincial y los Ayuntamientos de los pueblos se reunieran en un sentimiento común, estrechándose los lazos que el cariño y la tradición formaron. Cual en el tiempo de la época foral, congregados en el templo las autoridades populares, y el pueblo que las nombró, darían gracias al Altísimo por los favores que su munificencia había derramado sobre ellos; y le pedirían luces para administrar bien, y para elegir administradores probos: la voz de los ministros del Señor resonaría como antaño ensalzando la gloria de María Santísima en su Purísima Concepción, y del gran Patriarca San Ignacio de Loyola, aconsejando á los guipuzcoanos á seguir las huellas de sus mayores, que fueron religiosos, amantes de sus tradiciones, buenos usos y costumbres, y animados del espíritu de la democracia cristiana. Las antiguas danzas euskaras, los concursos de poesías en la milenaria lengua de *Aitor*, los *zortzikos* y demás cantos populares y los *irrintzis* de nuestros montañeses, serían fondo apropiado á esta resurrección de nuestra vida foral, que tan grato recuerdo habría de dejar entre todos los guipuzcoanos, y habría de herir con huella indeleble la imaginación de los que, niños hoy, serán mañana los hombres que rijan los destinos del país basco. El fomento de la agricultura y la ganadería, principales veneros de la riqueza de éste país, se estimularía con los Concursos anuales, premiando los esfuerzos de nuestros *baserritarrak*, nervio principal de la población basca, á la par que demostraría que nuestras Diputaciones provinciales, fieles continuadoras de las Diputaciones forales de perdurable memoria, si atendían preferentemente á los intereses morales de nuestra querida provincia, no descuidaban el fomen-

to de los intereses materiales de sus administrados. He aquí expuesto á grandes rasgos el fin que se propuso la Diputación provincial al acordar la celebración de los Concursos y fiestas que motivan el que hoy nos hallemos aquí reunidos haciendo votos por la prosperidad de nuestra querida *Euskal-erria*.

Termino, señores. No sabemos lo que el porvenir nos reserva al salir de la tremenda crisis que nuestra Patria atraviesa en la actualidad, pero deber nuestro es el estar preparados á todo evento. Pidamos, sí, pidamos la reivindicación de nuestros fueros; pero no con estériles lamentaciones, cual débiles mujeres, sino trabajando con ahinco por recuperarlos aprovechando al efecto cuantos medios nos permitan las leyes. El amor á nuestros fueros no ha de ser meramente platónico, cosa harto cómoda seguramente, ha de ser un amor que nos lleve al sacrificio; por eso los que forman en las filas de las clases ilustradas deben estudiar con ahinco el origen, historia y modo de ser de nuestro régimen foral; enseñando luego á los demás, valiéndose ora de la palabra, ora de la pluma, cuanto en sus vigiliass consiguieron aprender; porque cuanto más conocidos sean nuestros fueros, más serán amados y mejor se apreciarán sus beneficios. Debemos también los bascongados todos, dejando á un lado las divisiones que esterilizan nuestros esfuerzos, unirnos en apretado haz, de modo tal que seamos siempre y en todas partes protesta viva y enérgica contra la injusta y odiosa Ley de 1876. No olvidemos, que parodiando las palabras de un príncipe de la Iglesia podemos decir, que venimos los bascongados del campo de la libertad, de esa libertad que nos hizo grandes, felices, honrados y respetuosos en pasados tiempos; y que hora es ya, al ver la ruina y desgracia á que nos ha conducido el afán de abandonar lo nuestro para copiar lo ajeno, que volvamos á esa libertad que en mal hora nos fué arrebatada, exclamando como un solo hombre: *¡Atzerá, jaunak!*».

A las cuatro dió principio en la plaza de la villa la distribución de premios á los labradores con exposición al público de los ejemplares premiados, ocupando la tribuna presidencial la Diputación y su acompañamiento.

El presidente Sr. Lizariturry pronunció la siguiente alocución, que fué aplaudidísima:



«Jáunak:

Gipuzkoako Diputazioak atsegiñ aundia arkitzendu, nekazariak beren bizimoduan eta langaikan aurrera dijoazela ikustean.

Lurretik datorkigu aberastasuna eta bizibidea.

Bañan ain itz ederrakin gaur meza nagusian esanduben bezela On Domingo Agirre jaunak, Jaungoikoak nai izan du lurrari aberestahun ori ateratzeko, gizonak lan egin bear izatea. Berez ezer emango ez lukean lur soilla, ikusten degu non nai, gizonaren lanari eskerrak, begiak alaitu eta biotza pozten dituzten landare ederrakin estalia.

Orregatik, zorionekua milla bider lanari gogoz jarraitzen dion nekazaria. Arkituko du onek bere lanaren saria: ikusiko du bere echean bizi izateko bear dana, eta bere abelgorriak, ongi zaitu eta bazkatuak, ugariko dira, eta balioko dute diru eder asko.

Aurrera bada nekazari langille leialak, Euskal-erriaren zimendu bezela beti izan zeratenak! Urte ontan izan ditugun gerrate negargariak biotza tristuraz eta begiak malkoz betetzen dituzte; baña, alaz guztiaz ere, festak eta alaitasunak alde batera utzirik, Gipuzkoako Diputazioak nai izan du aditzera eman zeñen poz aundia ematen dioten neliazaritzaren eta abere-azitzearen aurreratzeak, eta aurreratze orri indar geiago emateko, eskeñi ditu orain artuko dituzuten sariak.

¡Aurrera bada, eta geroago ta izan ditezela geiago zuen irabaziak eta ondasunak!»

Hecha la solemne distribución de premios, la Diputación subió á la sala Consistorial, desde donde presenció el baile infantil de los *dantzari-chikis*, escuchando los danzarines merecidisimos aplausos, sobre todo en el pasaje llamado *makill-dantza* y en el *aurreku* final que bailaron acompañados de niñas vestidas con el clásico traje del país.

Por la noche continuó la animación, se quemaron vistosos fuegos artificiales, amenizados por la banda de música y tamborileros, y hubo iluminación en la plaza y casas particulares.

\*  
\* \*

El lunes, tercero y último día de las fiestas, empezaron estas con la consabida diana, llevándose á efecto á las nueve y media las carreras de mujeres con herradas llenas en la cabeza, peinada al estilo antiguo del país ó sea á trenza pendiente.

Se presentaron tres competidoras, que hicieron el recorrido de la plaza tres veces ida y vuelta, alcanzando el primer premio María Uranga, de Deva, de 29 años; el segundo María Arocena, de Azpeitia, de 19; y el tercero Juana Elorza, de Azcoitia, de 16.

A las diez se verificaron en el edificio de las escuelas los ejercicios de lectura y escritura en bascuence por los niños de ambos sexos. Tanto los niños como las niñas los hicieron con gran lucimiento, sobresaliendo entre los primeros Félix Zabaleta y Juan José Ugarte, y entre las segundas Petra Díaz y Francisca Tellería, hija esta última del celoso é ilustrado maestro de la villa, á quien felicitamos, así como á la señora maestra D.<sup>a</sup> María Bautista Jáuregui, por los resultados obtenidos por sus discípulos, que alcanzaron por unanimidad los premios ofrecidos. Este acto, tan sencillo como trascendental, fue presidido por el Sr. Lizariturry y la Diputación con el Consistorio de Juegos florales euskaros.

A las once se celebró en el salón de la Casa Consistorial la fiesta literaria del Consistorio de Juegos florales euskaros, leyendo el acta el Sr. Arzác; y las composiciones premiadas en el certamen, publicadas en este número y en las que se canta la vida del labrador, fueron leídas por los señores D. Domingo Aguirre, D. Juan Ignacio Uranga y Arzác, haciéndose acto seguido la distribución de premios por la Diputación y el Consistorio, que presidían el acto.

Como detalle digno de mención, hemos de hacer constar que al terminarse la lectura de las composiciones, se oyó la campanada de el *Angelus* del medio día y levantándose todos los que en el salón estaban rezaron con el señor Párroco la salutación angélica.

Acto seguido se efectuaron en la plaza las carreras de muchachos, dando buena prueba los siete que en ellas tomaron parte, de la agilidad que distingue á nuestros *mendi-mutillak*. Obtuvieron los primeros premios Javier Sodupe, de Azcoitia, de 20 años, y Manuel Aizpuru, de Azpeitia, de 28; y los segundos Simón Lizaso y José María Alberdi, ambos de Cestona, de 27 y 22 años respectivamente.

A continuación se verificó el concurso de tamborileros, presentándose tres bandas, de Zumarraga, Rentería y Arechavaleta, compuesta cada una de dos silbos, silbote y atabal. Ejecutaron dos piezas: la primera obligada, que consistió en el *zortziko* premiado, y la segunda de libre elección. Las tres rayaron á gran altura, alcanzando premios por el orden siguiente: primero la de Zumarraga, cuyo tamborilero se lla-

ma Martín Elola; segundo la de Rentería; y tercero la de Arechavaleta.

Por la tarde se repitieron los bailes y *auresku* por los *dantzari-chikis* que fueron merecidamente ovacionados por la inmensa concurrencia que presenciaba sus evoluciones; y á las siete y sobre el tablado que habian ocupado los bailarines se llevó á efecto, bajo la presidencia de la Diputación, Párroco, Alcalde é individuos del Consistorio de Juegos florales, el hermoso desafío de los *bersolaris*, que dirigidos por el popular D. José Zapirain hicieron las delicias del público, siendo escuchados en religioso silencio, interrumpido á veces por tempestades de aplausos. Sobresalieron el veterano Pello-errotá, de Astearsu, y el inspirado Chirrita, de Rentería, resultando también premiados Olegario, de Hernani, y Arregui, de Urnieta.

Llegó su turno á los *irrintzilaris* y se presentaron cuatro que fueron premiados por el orden siguiente: José Egaña, de Azcoitia, de 24 años; Juan José Cendoya, de Azpeitia, de 28; José María Lizarralde, de Azcoitia, de 38; y Esteban Lazcano, de Arrona, de 70. El primero llamó sobremanera la atención.

También se presentó y fué premiado un dulzainero de Lastur, llamado Nicolás Albizu.

Por la noche el *zazen-suzko*, que por primera vez se quemaba en la plaza de Cestona, los fuegos artificiales, la iluminación y las hogueras en las cumbres de los montes de Erchina, Etorra y Balzola resultaron de un efecto sorprendente y toda esta última parte fué amenizada por los armoniosos acordes de la banda municipal de Zumarraga y el tamboril, continuando la animación hasta las once de la noche, con lo que tuvieron fin tan memorables fiestas.

La concurrencia á ellas ha sido grande, hasta el punto de haberse agotado por completo las subsistencias el domingo al medio día, viéndose en la necesidad de traer pan del inmediato pueblo de Aizarna; y —lo que sucede siempre en nuestra tierra,—á pesar de la gran aglomeración de gente y animación verdaderamente extraordinaria, se han deslizado los tres días consecutivos de fiestas sin registrarse riña alguna ni el menor incidente desagradable.

Un aplauso á la Corporación provincial, á las autoridades municipal y eclesiástica del noble pueblo de Cestona, y á las comisiones de agricultura y de Juegos florales, que han alcanzado tan brillantes resultados.



# ZESTUA-KO EUSKAL-FESTAK



## EUSKAL-ITZ-JOSTALDIEN EGINTZA

Donostiako Euskal-itz-jostaldien Batzarrea dator gaur Zestua-ra, kontu ematera, bear dan errespetoarekiñ, leku au onratzen duten entzule guztiai, zer nolakoa izan dan, aurtan, izkribatzalle eta musikalarien indar-neurtzeetan, batzar epalle bereziak erabaki duten sari emaldia.

Arreta aundiarekiñ esamiñatu ondorean aurkeztu diran moldaera guziak, zeñen agiria egiten dan urteoroko Oroimengarriyan, irabazi dituzte *sariyak*, izkribatzalleen artean: On Emeterio Arrese, On Biktoriano Iraola eta On Franzisko Lopez Alén-ek, *Nekazariyen bizi-modua*, *Nekazaritza eta Gipuzkoa-ko Lege zarrak eta oen Batzarreak* izendatzen diranagatik. Irabazi dituzte *aldeerak* On José Ganboa, On Elias Gorostidi eta On José Artola-k, *Nekazaritza*, *Ariyo nere diruba eta Legorreko arrantzalia* izentzat dituztenengatik.

Musikalarien artean *sariyak* irabazi dituzte: On Kleto Zabala, On Migel Oñate eto On Kándido Buenechea-k, lenbiziko biyak *Laurak-Bat* eta *Iziar* azalkaitzat dauzkaten Euskal-kanta moldaeragatik, eta irugarrenak *Burutasun bat* izendatzen dan zortzikoagatik. Irabazi dituzte *aipamen onragariyak* On Ildefonso Lizarriturri eta On Migel Oñate-k, *Euskal-Féstak* eta *Eztillargi-ren* izenakiñ aurkeztutako zortzikoagatik.

Bukatzerakoan, Batzarreak donkitzen die oroitz bat, Euskal-erriaren alde ainbeste lan egiñ ondoren, urte bete ontan ill diran On Luis María Eleizalde eta On Migel Antonio Iñarra jaunai.

Zestua-n, 1898-ko Agorraren 18-an.

### **BATZARREAREN IZENEAN:**

Dianagusia,

ALFREDO DE LAFFITTE.

Goarpelaria,

ANTONIO ARZÁC.



1898

**Euskal-itz jostaldien Batzarrea****(Euskal-fésten XVII-garren urtea)**

## GIPUZKOAKO LEGE-ZARRAK ETA OEN BATZARREAK



*(Eun pezetako sariya eta bitezarra Zestua-n irabazituko moldaera)*

Sorterrien oroitzak zer maitetasun aundiak senti-arazten dituan!!

Zer gauza naigarria eta pozkidaz osatu bear dubena gipuzkoatarren biotza, dan jardun bat egitea Lege-Zarraren gañean, ez banatuak daudelako gure atzoko izatearen asmoak ¡ez! baizik oen merioz ekartzera guazelako Lege-Zarraren eta beren Batzarreen gañeko asiera-arrastoak, kondaira eta erriaren sentiera, zorientasun eta beste zenbait alaitasun gogoangarri...

Eta zer da? Non topauko da orrenbeste atsegiñen sustraya?

Zeiñ da? Nor da? Zeiñ dira? Nor dira euskaldunari sortu edo ipiñi zizkana Lege bedeinkatu oyek?

Zer garaitan, zer denboretan gogoratu zitzaizen lendabiziko aldiz gipuzkoatarrai biltzea anaitasun oso osoan Elkargo-Batzarreetan...?

A! Guraso maitagarrien oroimena, urteak eta urteak igaro arren, beti geren gogoan mantentzen degu.

Aiton-amandreak ezagutu ditugu; oen urrengokoen oroitzak badiugu; oen lengoenak baita zerbait ere, eta ala ala gauzak urrutira nola diran banatzen gure begietatik, azkenerako galdurik, ala gure lenbiziko sortu giñaden jatorra galtzen da, banaturikan sustraiak, ezin garbiro asmatu gure jakinduri laburrean.

Ori da, bada, gertatzen dana gure Lege-Zarraren sustraia jakiñ nai degunean.

Gure *Fueroak* eta oen Batzarreak aiñ dira zarrak, aiñ dira antziñakoak, aiñ dira gogora-gabeko denboretakoak, non jakiñ nayeian be-

ren sort-jatorra gertatzen da, gertatzen dana geren aurrenetako gizaldiakin eta urrutitik begiratzen diogun antzean onelako edo alako zenbait gauzai.

Gure Lege-Zarraren jayotza ez da chit erresa adiaraztea, denbora batetik aurrera, bañan bai arrastoak, eta arrasto ayen merioz baita bildu izan leike beren gañeko zerbait berri.

Kondairazale argidotar guziak itz batean daude ez dala argirik arkitzen pistuko dubenik illunpean arkitzen dan kondairaren zati ori, au- da nola Batzarreak izan ziran Gipuzkoan Elkartek<sup>1</sup> jarri ziran arte- raño.

Jeronimo Zuritak uste du gipuzkoatarrak ekarri zituztela berentzat Sobrarbeko Legeak: eta mondragoitar Garibai-ek dio:—Nafarroako errege Sancho zazpi-garren denboretan Gipuzkoak Jakako fueroak bereganatu zituela *ziralako gustiz onak*.

Eta au ezda chinist ezgarria, izanik, ziran bezela ain goititiak Lege ayek, garay ayetako kondairagilleak diotenez.

Guztiz artuleike zuzentzat Gipuzkoatarren Lege-Zarraren arrastojator ori, zergatik zion gañera Donostiko Konsejuan zan eskutitz batek, XV garren eunkian itzkribatua izan zana «batere okerkeririk bazan Gipuzkoako Legeetan, ikusteko agiriak Jakako fueroan».

Gipuzkoako probintzia Kastillako erregengan batu zanetik, lenda- biziko itz-bidea agertzen dana da Enrike bigarrenaren bigaldu bat, non diyon «bere aita Alfonso XI-garrenaren garayan jarriak zirala Gipuzkoan Elkartek.

Azturik arkitzen da zer urtetan sortu zan Elkarte ura, bañan ala ere, jakitera etorri da, 1360-garren urtean Elkarteko alkateak zirala Martin Garzia Markinakoa eta Martin Lopez Yarzakoa.

Nola bai ziran geroztik okertasun, zaputzkeri eta zenbait ezin ikusi Aide Nagusien merioz, eta ori igarririk len esandalto Enrike bigarrenak, onek agindu zuen Elliarteak berritzea, antolatzea beste eratan, eta artako bainiendatu zuen errege aldeko alkate on Garzia Perez, eta onek orduko Elkartearen Lege liburuai ipiñi zizkan zati berriak.

Errege on Juan lenbizikoak, beste eskutitz batean Burgostik 1379-garren urtean, ontzat eman zituen Lege berritu ayek.

Gipuzkoak geroz eta ikusien indarrez, igarri zuen uts-aldi enbat azaltzen zala bere Legeetan, eta Fueroak jartzeko zuzen, fiñ eta egoki, erabaki zuen Probintziak Batzarrean biltzea Getariako eleizan, orain-

(1) Hermandad.

dik zutik dagon eleizan bertan, jende ernearen gogoko guztiz yayoan.

Eta Batzar-aldi ura da kondairak gogoan dakarzkienetan atziñenetako bat, eta gogoangarriena.

On Gonzalo Moro, Enrile irugarrenaren aldeko gizon chit ernaya Zan, eta berari eman zitzyon baimena, berekin batian biltzekoa Getariako eleizan Gipuzkoako Elkarte.

Orduan Legeak berdindu ziran denbora arri komeni zitzyon gisa, eta erria atseginduzan oarkera guztiz on chit naigarriayekin.

Nola gizona, gizona dan ezkeroztik, beti elkarren artean zaputzeriak izan dituan, leku guzietan eta garai denetan, ala bada izan ziran Gipuzkoan aen arteko okertasunak, naiago genitukenak urratu kondairatikan, garai batez orduan gertatu ziran atsekabeak.

Oñaz eta Ganboatar arteko zitalkeriak zorrotz eta bizi mantentzen ziran gipuzkoatar lurean, eta planta artan ikusirik errege Enrike laugarrenak eta nairik gogo onenekin ondo-ondotik desegin orduko ayen arteko errabiak, errege berbera etorri zan Gipuzkoara, segiran urratu rik bata-bestearen gazteluak eta eche-sendoak, desegiñik gañera eholak eta gerrarien estalpe guziak.

Etorri artan, errege arrek ikusi zituan Getariako eleizan Batzarreak erabaki izan zituen Legeak, eta guztiak irakurri ondoren, erregeak berriz ipiñi zizkan Gipuzkoako Lege ayei egun ta berrogei ta zazpi zati geyago, ez gaizki zeudelako on Gonzalo Moro jaunaren dianagusi pean egin ziranak, baizik oroimen ori nai ziolako ipiñi errege berak Gipuzkoako probintziari.

Berriro etorri zan errege Enrike laugarrena bertara, Konsejuetako Legeak antolatzaera, eta artarako señalatu zituen on Fernan Gonzalez Toledo eta on Diego Lopez Zamora, baita on Juanes Garzia Santo Domingo ta on Pedro Alfonso Baldibieso, izendatuak izan ziranak Ondarrabiako uritik 1463-garren urteko Mayatzean.

Ostera Bildu zan Batzarrea Mondragoin zati berriak Legean ipintzeko.

1469 eta 1470 urte garren bitartean antolatu ziran berriro beste Lege errenkara batzuek, aitortuak izan ziranak erregearen gandikan, bialdurikan aen gañeko paper agirikoa Okañatikan.

Ostera Batzarre sonatua izan zan Basarteko Andre Mariren eleizan. erregearen izenean bigaldua izan zan Juanes Sepulbeda eta Batzar artan jarri zitzaizkaten Legeari beste zatiak. Errege Katolikuak baimendu zizluzten, geroz, lege ayek 1482-garren urtean, eta berriz ontzat aitortuak

izandu ziran ona Juana gandik, eta baita urrena bere seme Karlos enperadorearen gatikan 1519-garren urtean.

Berriz Batzarre sekulako famatsua bildu zan Tolosan 1585-garren urtian.

Bestelako denborak nola etorri bai ziran, Gipuzkoako probintziak, urte juanaren merioz, utsaldia arkitzen zuen bere gobernu izatean, eta zorion batez arkibide bat topatzeko, bildu zan Batzarrea Tolosan. Bertan elkartu ziran chit argidotar Gomez de la Puerta korrejidorea, alkateak, diputaduak eta jaun eche jauregiko Armendia eta jaun Zarauz Eismendirarra eta danak batean bildu ta egin zuten Batzarrea, non anchen ipiñitu zituzten Lege errenkaara berriak, denbora ayek bear zituzten bezelakoak.

On Migel Aranburu gizon jakinduri bikañeko ernaia eta jendearen arteko naigarriak, 1692-garren urtean egin zuen Lege Zabarren biltzera: liburu batean elltartu zituen lege guziak, eta lau eder au moldizkiratu zan Gipuzkoan bertan.

Ain zuzenkiro egindako lau ori, osoro maitasunakin artu zan erri guztien gandik, eta Aranburu jaunaren lan au argitaratzeko, errege Karlos bigarrenak eman zuen bear zan baimena chit goitia. 1758-garren urtean liburu aitortu arri osatu zitzaizkan beste lege aldiak geroz sortu eta biar ziranak.

*Batzarreak.*—Zenbat eta zenbait esan bilduleiteke gauz ontaz; bañan geyegi batean ekarriko balirake, ez litzake batere gaitza izango gure asmotik urrutira lan an luzatzea, eta ondo pentsatu ondoren, erabaki det, lirañcho samar, nasturik gabe, aditzera ematea, denak jakiteko antzean, aundiak eta chikiak, nola ta zer ziran Batzarre euskaldunak.

Orain gure eunkian Batzarreak biltzen ziran urtean bein eta oek izaten ziran Seguran, Azpeitian, Zarautzen, Billafrankan, Azkoitian, Zumayan, Ondarrabian, Bergaran, Mutrikun, Tolosan, Mondragoin, Donostian, Ernanin, Elgoibarren, Deban, Errenterian, Getarian eta Zestuan.

Batzarre garaia igarria izaten zan Gipuzkoa guzian.

Ziran tokian zirala Batzarreak, an biltzen ziran Probintziako gizon ermeeranak bai! baña jauregietako echeko-jaun dotorienak baserriko nekazaritar nausien parean. Batzarre ayetan ez zan ez aundi ez chikirik; danak bat, danak anayak, danak gutarrak, guziak euskaldunak.

Biltzen ziran alkate jaun guziak beren konsejuetako goarpelarien



laguntzan, iruiskingo gapelaka buruan zituztela eta chamarra luše beltz apainduakin.

Amabost egun irauten zuten Batzarreak, eta oen lenbiziko egunean egiten zan meza nagusiaren aurretik prozesio eder bat; prozesio errenkadan abiyatzen ziran *junteroak*, *korrejidore*, *diputadu*, *prokuradore* eta besteak, sarturik eleizara danboliñak joaz SanIgnazio ibilkeraren ots soñu doaigarrian.

Ama Birjiña eta San Ignazioren antzezkoak apainduak egoten ziran argi errenkadakin.

Meza nagusia buka ondorean, erriko atari-plaza egiten zan esku-dantza yayoa, Batzarreko galai argidotarrak ateria, eta dantzara jeisten ziran echadi aundietako emakume goituak.

A!... gogoratze utsak, orduko gure Probintziaren zorientasuna, oroitz oyek barren gerean berritzen ditugunian, negarra azaltzen da gipuzkoatarren begietara...!!

Ostatu guziak betetzen ziran jendez, ezkillen otsak adiarazirik eragiten zuten oiarzunetan, probintziako pake santu naigarri ura.

Esan bezela, amabost egun errenkada biltzen zan Batzarrea, erriko Konseju echean, eta zentzuak eta biotza baturik, gogo eta asmo egizkoakiñ, erabakitzen ziran Probintzian gertatzen ziran gorabera guziak.

Diputazioaren egontza izaten zan iru urtetik iru urtera Donostian, Tolosan, Azpeitian eta Azkoitian: ala bizitzen zan Euskaldun jendea.

Bai! Oyen ziran gure Lege-zarrak, gure Fueroak, oyek gure Batzarre bedeinkatuak. Eska zayogun Jaungoikuari biurtu ditzala beren jaioterrira:

«eta biotzetikan  
eskatu ezkeru  
Arbola bizikoda  
orain eta gero.»

Euskaldunak! Euskaldunak! Ez sinistu ez dirala etorriko gure Lege Zar naigarrik ¡a!! zergatik ori sentituko bagenduke, ez giñake geren gurasoen jatorrikoak izango: bañan ez! euskalduna! ez zaude uste ortan!

Mintza zaitetze denok gure itzkuntzan, gure biotzeko euskaran eta.... ¡¡bai!! Jaun aundiak biurtuko dizkigu gure Lege Zar maite-tsuak!!

FRANZISKO LÓPEZ ALÉN.



1898

**Euskal-itz jostaldien Batzarrea**

(Euskal-fésten XVII-garren urtea)

**NEKAZARIYEN BIZIMODUA**

*Eun pezetako sari bat bitezarra Zestua-n irabazitako moldaera*

Ikusirikan zenbait uri-tar  
 nola gaur dari egunean  
 ardura gabe jolasten diran  
 osoro modu charrean;  
 ikusirikan jdoakabeak!  
 orrela dabiltzanean,  
 beren poz eta zabarkeriaz  
 etsai abillen mendean;  
 gañera berriz beste geiago  
 arkiturik emen bean  
 gure oitura lengo zar aiek  
 era bat utzi naiyeen,  
 au egitea balitz bezela  
 denorentzat mesedean....  
 ez dakit, jene! biotz gašua  
 sarturik ala miñ-pean  
 zenbateraño sufritzen dagon  
 su-ta garrezko labeen,

aundiyagorik iñolaz euki  
 ez nezake barrenean.  
 Askotan ume zital oriek  
 nabarbentzen diranean,  
 ain chiki eta narrak izanik  
 ustez gallen daudenean,  
 nelazariai farra ta burla  
 egiten diotenean  
 esanaz oiek bizi dirala  
 jakite moch illunean,  
 ez dute nunbait asko pentsatzen  
 gaur berak dauden lurrean  
 gure aitonak nola ziraden  
 zorion eta pakean  
 anaitasunez elkarturikan  
 sayatzen beti lanean,  
 ume soill batzuk izan ez gedin  
 gero etorkizunean.

Eta zer!, ¿alda gauz obegorik  
emen geraden artean  
denok maitaro bizitutzia  
baño Jaunaren legean....?

—Neke-izerdiz irabaziko  
dezu gaurtandik ogia;  
Paradisotik bazijoazke  
mundutar pekataria.  
—Au da minpenaz Jaunak Adan-i  
emandako lazeria,  
t'au da geroztik; igaro bear  
degun bizitza larria.  
Orrengatikan baserritarrak  
daukaten alaiipiria  
oroiturikan gerorako onez  
dariyola izerdia,  
beste uri-tar askona baño  
anbat liteke obia,  
zeren dirubaz iduki arren  
onek bere pozaldia,  
aundigoa da nekazariyak  
iristen duben saria,  
lasaitasuna, gozakiroa,  
atsedena ta irria;  
jaiotz-erriko choko maitean  
arkitutzen du guzia,  
iya zeruan aingeru batek  
lezaken egoitz eztia;  
garraztasunik batere gabe  
legun darama bizia,  
dearrik ez ta entzunaz beti  
—animen ordigarria—  
basoko eta mendi-zelaiien  
burrumba geldi, geldia,  
izketa goño franko dakarren  
iparcho jostalaria.  
Gisa orretan uste baño len

atzendurikan astia,  
denak oitura emen izanik  
mezacho bat entzutia,  
ja, zein pozkiro mendi-mutilla,  
¿zein bizkor edo trebia  
laister-bidetil; eliz aldera  
jeisten dan fedez betia....!  
Eta ¿nork ez du beian ikusi  
aiton zar bersolaria  
kolkoan gañez erakutsirik  
atorra churi churia,  
bere kopeta bezin zimurra  
t'au bezelassen garbia....?  
¿Nork ez du senti errayetatik  
biziro chit on aundia  
oroiturikan ez dala galdu  
euskaldunen jatorria....?  
Argatik orain opa detana  
izanik alaigarria,  
Altsubenari eskatzen diot  
muñetan irazekia;  
argatik orain ezpanaiz ere  
doaidun koblakaria  
kantatu nai der iiola bizidan  
emengo nekazaria....  
¡Atoz neregana!, ¡atoz Erato!  
¡atoz lenbailen Kastalia,  
nik zu zeraden iturri ortan  
kendu nai det egarria!

Egun sentian ezkillak zintzo  
banaturiban doñua,  
ots bigun eta samurgarria,  
deritz amoriyosua,  
Jaun-Egilleaz gogorazteen da  
nekazari doatsua.

Gau isillean egiñik ala

sosegu aundizko lua,  
doi doi begiak zabaldutzean  
arkiturik atsendua  
Jaungoikoari bigaltzen dio  
benbiziko erregua.

Idikitzen du leyatilla ta  
urdiña dago zeua,  
ekaitz lañorik batere gabe  
oso alai, paketsua  
mendi-gizona begiratzen dan  
auski edo ispillua.

Inguruban du zerukoaren  
ifar asnas lurrintsua,  
errekachoen mur mur leguna,  
chori nabar jostallua,  
eta gañera poztutzen duan  
ukullu beien errua.

Atsegin aundiz orla beterik  
lanera zuzen dijua,  
iñoiz auzoko lagun denari  
emanaz agur-øjua,  
iñoiz mendiak oyartu dezan  
zortziko zarren kantua.

Lanean gogoz jarraiturikan  
lur zallak bere frutua  
gorputzarentzat eman deioke  
t'animaren sosegua,  
alferkeriaz irichi ezin  
lezaken tontor altua.

Ala zeruban asten danetik  
sortzen argi errañua  
eguardiyan ez eta jo arte  
ezkillak oititz ordua

alegiñian ari da beti  
baserritar indartsua.

Izerdi tantoz orniturikan  
landa-zerabe arrua<sup>1</sup>  
ja! izer pozkidaz begiratzen dun  
gerora chukun landua!  
euskaldunentzat ariñak dira  
achur ta golde pisua.

Orrengatikan berak darama  
ain bizitza erosua,  
orrengatikan eche-ganbara  
ta orregatik ukullua  
daude jankayaz ura betia,  
au berriz ain azundua.<sup>2</sup>

Mundu-tarraren bide chigorra  
berez dalarik estua,  
leiza zuloaz, arantzaz eta  
osiñez inguratua,  
nekazariyak errezagō du  
igarotzeko modua.

Eztu beñere trakezkeriaz  
pauso bat eman galdua,  
ez det ikusi jolas charretan  
oraindik nabarbendua;  
jmenditar ona! izu zera beti  
Aitor-en seme dontsua!

Apainduriyak ezkutatzera  
dijoanian mundua  
geldi... geldiro bere oñetan  
utzirik koroi sutua,  
lantegitikan echeratzen da  
nekazari sufritua.

(1) Materia laborable.

(2) Lena de ganados.

Illunabarrez bildurik anche  
senire talde osua  
amona simel ume zalea  
t'aiton burusoll prestua....  
juraſen da, bai, zoriona ta  
ura bildera santua!

¡O!, ¡zein oparo arkitzen duan  
arek lana ordaindua  
sentirik samur ezpain tarrian,  
sentirik ain eztsua,  
sukaldechoan bere zai dauzkan  
maite bakoitzen muſua!

Aitonarekin jolastutzen da  
mutiko ernai sendua,  
ondoren daude seine galantak  
t'amona sar bat... ¡gajua!  
¡loo! kantatubaz egin-erazten  
aurrari amets goſua....

Mai umill baten aldamenean  
artzen du gero lekua  
lasai gorputza iduki dezan  
ondo gozakirotua;  
zillar-ontzirik ez dago maian  
baño bai aritz-kaikua.

Afal onduan errezurik  
anima goronz jasua  
Euskal-erriyan oi dan bezela  
fedez errosariyua,  
lotaratzen da nekazariya  
oroiturik.... ¡Jaungoikua!...

. . . . .  
. . . . .  
. . . . .

Isiltzen dira gabaz murmurak

¡an dago baserrichua,  
errek-aldeko baster batian  
zerutatik amildua  
ain poliki non dirudiela  
¡urrunkaz dagon uſua!

Orla goizetik arratseraño  
une gaiztorik eratu gabe  
orla bizida nekazaria  
gaurko mundutik, urriñ, aparte;  
bekaiztasuna, ondama ta  
gorroto charra nunnai dalare  
euskaldunaren biotz garbian  
ez dira sartzen, ezta beñere;  
ontasunezko bakardadean  
denaren gañez Jauna du maite.

¡Zertako dira urizaleen  
etsaitasuna t'arazo grilla?  
¡Zer dira bada, zer oien pozak  
ondoren senti badute miña...?  
Iñoiz ezdauka baserritarrak  
nai duben onik irichi eziña,  
astuna izanik nekean karga  
irudi zayo legez ariña;  
jonon gorputza burniya da ta  
kolkoa berriz urre fiñ fiña.

Begiraturik nola dabilzian  
gizon geienak betiko arian  
argaltasunez iya seindurik,  
iskanbilla ta zorakerian,  
ta ikusirikan berriz maitaro  
nola geraden euskal-errian...  
gogoratzen zait lur au ote dan,  
eraso beltza datorrenian,  
Noe zanaren ontziya bera  
mundu ontako ujol tartian.

¿Zergatik ori...? Menditar ona  
zeren arki dan oso gaindua,  
ez dagolako zenbait bezela  
arrokeriaz ichumendua:  
Jaunagaz bere biotza eta

goronz jatorik peiitsamentua  
isill isillik or egoten da  
kezkarik ez dun ongilltsua....  
Bedeinkatuba izan derilla  
nekazariyen bizimodua!

EMETERIO ARRESE.

1898

## Euskal-itz jostaldien Batzarrea

(Euskal-fésten XVII garren urtea)

# NEKAZARIYA

*(Larogeipezetako sari bat eta bitezarra Zestua-n irabazitako moldaera)*

I

Bostortzaz ero aitzurraldiaz  
nekazalea mendean dago,  
zeñek otordu eskasa ondo  
irabazitzen dutela nago;  
doakabeak dirade oraiñ;  
doakabeak ziran lenago,  
bildoch goseak belar samurra  
arkitutzean, beziñ nayago  
dute nekea, ala kupira  
merezi dute zerbait geyago.

Mendaren gisa gaitzik gabeak  
dirade beren usariyuak,

izpirik ere gorroto gabe  
egiyazkuak pentsamentuak;  
biyotz paketsu goza betea,  
neurrigabeko sentimentuak,  
lur gozakaitza arro eziñik  
beti nekeak azpiratuak....  
jeztakit nola ibar negarti  
ontan ez dinan mirarituak!

Likurta nola jayotzen zayon  
krabeliñ eder apainduari,  
prestutasuna, umilkeriya  
ala jayotzen zaye berari;

alperkeriyaz ezdiyo uzten  
 naiz logabetu, egiteari,  
 irudi dana ugaritzea,  
 zelayan edo basoan ari,  
 amoriyua bidez gordeaz  
 fedez elizan batuzanari.

Bigunki eta guztiz maitaro  
 nola goitutzen diran ur meak,  
 ala animan utsirudiak  
 goitutzen ditu bere semeak;  
 pozalditsuak diradelako;  
 diradelako azken gabeak;  
 loraz jazten dan udaberriya  
 baña geyago goza beteak  
 aztu aziyaz basoetako  
 nekazariyen aitzur nekeak.

Erriyan diran gozaldetikan  
 alderaginda, seme lurterra,  
 zelai baratzak ugaritzeko  
 batzen du beti duen indarra;  
 edertutzen dainchaur, gaztaña;  
 sagar, udare,ginga goiztarra,  
 apaiñ jantzidu ta chukunkiro  
 beraren jayot-eche sar sarra....  
 eche-jabeak opa lezake  
 onla laduntzen duen maiztarra.

Kejarik gabe menderatua<sup>1</sup>  
 bere betiko nekeko lanaz,  
 eguzki sutsu t'elur lumaren  
 otz beroitzak maiz eramanaz;  
 damu gaberik esperantzaren  
 asnaz ezitsuonak eranaz;  
 besabez lurramuturkatzen du

nagitasunez jira emanaz,  
 noizik beñ bere uztartuari  
 sosegu aundiz «aida» esanaz.

Utzirik arrats bakar illuna  
 baso, chara ta zelai kontuan,  
 nekazariya allegatzen da  
 bere baserri jayotakuan;  
 emazte obe-gabeak gero  
 afarichua prestatakuan,  
 ipintzen dira mai chiki baten  
 jiran guziyak poza gozuan,  
 errezo onak lenaz eginda  
 gero jateko pake santuan.

Epeltzen ditu egur igarren  
 suak, sukalde choko chuluak,  
 ezditu artzen aur maitagarri  
 pocholo musu gorriyak luak;  
 amak sartuaz esne gañadun  
 nasi gabeen zopa taluak,  
 kalderiñatik ondo beteaz  
 beren zurezko erretilluak,  
 ¡zer gozoz artzen dituzten zeren  
 diraden ango erregaluak!

Illobachuak alki ñabarran  
 ala oituak diran bezela,  
 aitonon kontu Jaungoikozkuak  
 fedez entzuten iñil daudela;  
 diranetatik chikichuena  
 belaun gañean berak duela,  
 arreta biziz zorrotz begiyak  
 aitonon gana daukazkitela,  
 arren pozgarri bigaldutako  
 aingeruchoak diruditela.

(1) Resignado.

Animaraño ziñez sarturik  
kontucho samur aitonarenak,  
jaikitzen dira alkichotikan  
arreta aundiz lenaz zeudenak;  
gurutzetu ta muiñtzen dituzte

Bero sutsuak kupira gabe  
kiskaldu nairik arto, gariya,  
ezdu galdutzen esperantzikan  
naiz dena egon negargarriya;  
mirarik gabe entzuten zayo  
«iruki zagun fede biziya  
»berak ematen digu legorra,  
»berak emango digu euriya....»  
bere eskuan uztendu dena  
zergatik dan Jaungoikotiya.

Orrengatikan odei beltzetik  
kanporatzian chimist su-garrak,  
barazki dena purrukatuaz  
euri zapar ta kazkarabarrak;  
chit fede biziz diyo dirala  
beldurgarrizko ekaitz indarrak,  
«geren gatziguz Jaunak bigaltzen  
»dizkigun galinen eta negarrak  
»geradelako esker gabeak;  
»geradelako Luzifertarrak».

Ikusitzen da goza eziñik;  
penaz betea gizarajua,  
artadi denak zatitu eta  
negu oroitzak ikaratua;  
baña batetan betustetu<sup>1</sup> ta  
eskasa dala bere frutua  
trukatuzten da alegieran  
lengoko pena samiñ estua,

(1) Considerar.

esku aiton ta gurasoenak,  
Jaungoikoaren lege santuak  
aiñ sustraituak daukazkitenak,  
gabonak fedez gero emanda  
lotaratutzen dirade denak.

## II

eta biyotzez kantatuzten du  
Euskal-erriko kanta santua.

Ala aberats bear dalarik  
goitituzten da bere ustea,  
orren meriyo lur eder artan  
arkitutzen da gozoz betea:  
zelai, basoak, borda, mendiyak  
gabetandik du bizi tristea,  
jauregi eder galaya beziñ  
maiteago du jayot-echea,  
zeren an bertan arkitzen duen  
poz gozaldia eta pakea.

Gustatzen zaizka aritz tantayak;  
gustatzen zaizka mendi goitsuak,  
bere oñera irriztan jaisten  
diran ur garbi ta paketsuak,  
erramupeko soso belcharen  
kantu goiztarrak ta eztitsuak,  
belardiyetan janarituzten  
artalde churi pozgarritsuak,  
eta guziyak zaitzen dituen  
artzai gatzien chiruliruak.

Egunsentiya baña lenago  
jai egunean lege antziñaz,  
mendiyan bera meza aitzera  
leyal jaisten da, pauso ariñaz;  
eliz agintza askidatzean<sup>1</sup>

(1) Cumpliendo.



arkitutzen da aĩn atsegiñaz,  
topatzen duen lagun leenari  
kontu luzeak buka eziñaz,  
uste gabeko gosari-chiki  
merke samar bat bidez egiñaz.

Meza eguna ez beste danak  
achurkitza ta lur lanak dira,  
egun berriyen argiya bailo  
lenaz atayan emanaz jira,  
zelai charatik baso beltzera,  
andik goitzen da noiz nai mendira,  
ezta irizten bein benik ere,  
ezta irizten bein baserrira,  
eguzki eder urreztatua  
sartzen dan arte itsas azpira.

Ordu eder au alderatzean  
Euskal-erriko nekazariya,  
maiterik gauza guziyaren gaiñ  
sentitzen duen fede biziya,  
ateratzen du buruko boina  
auzpez jartzen da gizon sutiya,  
belaunikatzen du lur berean  
chit deboziyoz belaun eskuya...

dorre beltzean asi dalako  
jotzen tristero Abe-Mariya.

. . . . .

Itaitutzen du paoch, belarra;  
achurtzen ditu sendo lur-beak,  
landan, saroyan, baratz, alorran,  
eztu lekurik, ez lokabeak;  
ezker gaiztoko uri bearrak  
bigaltzen dizka atsekabeak,  
urritu gabe diralarikan  
ontasunaren berdi jabeak,  
diralarikan nekazariyen  
egite denak azkengibeak.

Miñgarri eta guztiz neketsu  
igarotzen du nekez eguna,  
kupira gabe miñgarriyago  
izutzen duen arrats illuna;  
baña izanik ibarrik ibar  
egite dana aunditasuna,  
nola dan beti goyenekua  
jatorrez duen anaitasuna,  
saritutzeko ezta faltako  
Jaungoikoaren laguntasuna.

VICTORIANO IRAOLA.



1898

**Euskal-itz jostaldien Batzarrea**

(Euskal-fésten XVII-garren urtea)

**NEKAZARITZA***(Berrogei ta amar pezetako aldeera eta bitezarra Zestua-n irabazitako moldaera)*

Munduban asko sufritu biar  
 badu gizonak lanketan,  
 nekazaritza da gogorrena  
 nere iritziz, denetan,  
 egualdi char, on, aize, kazkabar,  
 astegun eta jayetán,  
 Eliz kontubak egiñ ezkeró  
 beti, oitura onetan,  
 sosegurikan ezdute artzen  
 iñolaz ere ezertan  
 ez badira ari jaiki orduko  
 soto ta ukullubetan,  
 baratza, soro, malkor, sagasti,  
 larre, baso ta charetan,  
 legorrarekiñ zelayan, ekiñ  
 achurtzan edo laiketan,  
 bustialdiyan, orritzen berriz

legorpe estaliyetan,  
 aitortu naidet errukigarri  
 bizi dirala neketan,  
 urtiak legez jarri ta dauzkan  
 bere lau era oyetan,  
 gure Aitor-en pare gabeko  
 Euskal-itz neurritubetan.

**UDARA BERRIYA-N**

Nabaitzerako egun sentiyak  
 ekaitza estaltzen dubela,  
 nekazariya leyuan dago,  
 erantzirikan chapela,  
 ermitachoko ezkillá zaitzen  
 ziñatutzeko berela,  
 an errezuak egiñ ondoren

jaistenda lajarik gela,  
 beko ukulluko ganadubari  
 miatutzera ganbela,  
 aldaturikan belar gozua  
 ta azpiyetan orbela,  
 pozez, juango da pipa erriaz  
 edo chistuka bestela,  
 jorraiketara, bidian oñak  
 intz guriya artzen dutela,  
 gorputza atsegiñ ornitu nairik  
 lurriña balu bezela  
 mendisketako lore ta mendak,  
 usaya dariyotela.

#### UDARA-N

Ganadubak goiz uztarriturik  
 sallah urratzen dijua,  
 itaurrian dubela mutill  
 koškor, girai zintzua,  
 bera atzetik goldiarekiñ,  
*jaida!*, egiñaz ojua,  
 akullubaren dantzaz, zuzentzen  
 diyo beyari pausua,  
 zelaya irauli-arren, urrena  
 jartzendu karramarrua,  
 gero sokilla chikitutzeko  
 pasarik sokor mazua,  
 arriarekiñ lurra uztendu  
 gainkiro maniatua,  
 ez da gelditzen, naiz gallaz egon  
 eguzki kiškal gaištua,  
 munto-zuluan itzalpez dauka  
 aplakatzeko berua,  
 sotalez ondo tapaturikan  
 charruan pitar freskua.

#### UDARA AZKENIA-N

Soruan segaz ebakitako  
 beratzen dauden belarrak,  
 zalayeteko pagochak eta  
 allorbe ondu samarrak,  
 eskobarian arrunt bildurik  
 kendutzen dizka zabarrak,  
 eche aurrian gero jartzeko  
 meta gallortsu ederrak,  
 leka sartzeko bai prestu ere,  
 estalpe eta ganbarak,  
 gari, baba ta artoz beterik  
 kucha ta belaki zarrak,  
 agayetatik trabes zintzillik  
 baburrun erba igarrak,  
 lasto tartian kontuz oritzen  
 udare eta sagarrak,  
 charetatikan gurdiz karrio  
 arbazta lodi-miarrak  
 orga bikañez kargatzeraño  
 atari-zoko bazterrak.

#### NEGUBA-N

Elementa char ikaragarriz  
 euri jariyo lañuba,  
 turmoi-chimistak goitik orruaz  
 burrundarazko chistuba,  
 nekazariya kezkarik gabe  
 dago echian sartuba,  
 alki senduan isiririkan  
 bera antzik makurtuba,  
 saskira aletzen lokocharekiñ  
 eskuko arto buruba,  
 elur aiziak ebaki biar,  
 nun nai jeletan putzuba,

arturik soka, itari, sarde,  
bizkar gañetik zakuba,  
basotik giroz ekarrikodu  
ote jornada pisuba,  
ganadubari janarazteko  
askan trabezas chetuba,  
ijarak gozo ase zaizkaten,  
errejiloyez nastuba.

. . . . .

Nekazariyak modu orretan  
gogoz biardu sayatu,  
gañera aldiz Uri-z kanpuan  
egintzak izatenditu;  
feri sonatu jakiñenetan  
sal-erosiyak moldatu,  
urtian beingo erromeriyaz  
fest'aundiyyetan azaldu,  
orotza-famak jasota daukan

Eliza ikustalditu,  
Jaungoikuari, komeni zayon  
liskañaia,<sup>1</sup> fin aitortu,  
otoitzaz gero erreguturik  
biyotz barrendik eskatu,  
osasun onez argi biderik  
ez dezayola faltatu;  
ondoren jolas arrigarriyak  
erriyan ikustenditu,  
bañon luzaro iraun gabe  
zalantzak azkar artzendu,  
kaleko gauza ikusgarriyak  
denboraz utzitzen ditu  
ostera echian sartu artian  
kezkatik eziñ banatu,  
baserri umill arlotetsuban  
pakian naidu bizitu.

JOSÉ GANBOA.



(1) Promesa.

**1898-ko Agorraren 18-an**

GIPUZKOAKO DIPUTAZIO CHIT GOITUAREN AURREAN

ON DOMINGO AGIRRE ABADEA-K

**Meza nagusian egintako****SERMOYA****zestua-ko eleizan**

Senem, adolescentulum et virginem, parvulum et mulieres interfacite usque ad inter necio nem; *omnem autem super quem videritis thau ne occidatis.*

(Ezekiel, IX, 6 )

Gipuzkoako erriaren zaintzalle zeraten gizen aundiak:

Nere anai maiteak:

Begi argi, kementsu, distiatzalle batzuek nai nituzke, nere begiradaren almenarekiñ gizaldi luzarokoen lambro, itzal, laño, illuntasun ta estalki beltz lausotiak desegiñik, illargi gozoaren errañuz argitua bezela, nere asaba zar bedeinkagarrien bizitza on, irme ta zintzoa ikusteko; animako doe bizi, azkar ta ernaiaren jabe nai nuke izan, nere irudimenaren indarrez antziñetako euskal-guraso guztiak lurpetik atera, ta beren gorputz eder, jazkera egoki, oitura on, izkuntz garbi, erri zaletasun ta leñargizko biotz samur Jaungoikozkoarekiñ emen zuen aurrean denak jartzeko; bada orrela eleiza onetan batu zeraten euskaldun benetako guztiok ikustekorik eder ta erakus-garrienekoa

gaur goizean ikusiko zenduteke, ta ikastekorik asko ikasi ere bai, zergatik lenagoko gertaerak, jakintsu batek dionez,<sup>1</sup> etorkizunaren atarian ipiñi bear genduzkean argizuzi batzuek bezela dirade.

Baña, jo gizon argalaren al-eziña, ta batez ere nere ezereztasuna zer dan! Nik eztaukat orrenbesterañoko almen ta eskubiderik, eta eziñ nezake esan detan laurka gozo, bigun ta zoragarritzkoa zuen aurrean jarri.

Ala ta guztiz ere, toki santu onetara etorri baño len aztertu ditut liburu zar batzuek, kondairaren leio zulotik antziñetako egunetara begira egondu naiz, ta ikusi det urruti batean, oso urruti, Erri aundi bat, nere Euskal-erri biotzekoa, Jaungoikoak aukeratutako erri bat bezela, *Thau-sen* aztarna edo *señalea* bere kopeta garbian daramala;<sup>2</sup> ikusidet nere erri euskalduna, Lauburu santua bere gañean aide-raturik, eztarrian zaldi gudarien irrintzia ta besoan leoi aserratuaren indarra duala, gallurretako arkaitzak eta basoetako chabol maiteak utzirik, kemen ta ausardi aundiarekiñ, mendietatik bera erromatarren kontra erortzen erreka ujoltsu irakiñ pitzez jantziak ekaitz egunetan amiltzen diran gisara; ikusi det euskal-erritarra, Alpes mendi edurtsuetatik zear,<sup>3</sup> Anibalaren gudari egotsi,<sup>4</sup> sendo ta bildurgabekoen au-

(1) Laménais-ek.

(2) «.....Por los siglos y semisiglos de los hebreos más antiguos se nota que ésta letra entre ellos tenía la figura de una Cruz, á la manera que entre los griegos y latinos la T; y así se conservó, hasta que vueltos de su cautiverio mudaron las figuras de las letras en las que hoy se usan. *Hasta el día de hoy*, dice San Jerónimo, *usan los samaritanos de las antiguas letras hebreas, de las cuales la última que es Thau, es parecida á la Cruz que se señala en las frentes de los cristianos*. Esta letra *Thau*, que tenía figura de Cruz, estampada en las frentes de los judíos, á quienes quería Dios salvar del común estrago, era un símbolo é indicio certísimo de la salud eterna que se habia de conceder por medio de la Santa Cruz de nuestro Salvador á todos sus fieles adoradores». (A Scio-ren 15-garren oarra, Ezekiel-en igarkusuneko IX garrengo buruan)

(3) «En la guerra cartaginesa contra la república de Italia forman parte (euskaldunakgaitik dio) de aquel sufrido ejército que Aníbal acaudilló, logrando tantas victorias. Aunque hay quien niegue la autenticidad de ésta participación basca en estas batallas, atribuyendo á exornación poética los versos de Silio Itálico al narrar las gentes que el insigne general africano sacó de España:

*Aut vasco insuetus galece ferre arma morati;*

y al referir los hechos gloriosos en las cercanías de Trasimeno:

*Cantaber, et galece contempto tegmine vasco;*

(4) *Intrépido*.

rretik, lurbira guztiari ezurretañoko bildurra sartzen diola; ikusi det nere sorterri maitea lokarri gabe ta paketsu, gurutzengatik eta gure mendiak erbestekoentzat dauzkaten aldapa ta laztasunakgatik, Ermeriko, Atazio ta Gunderiko odolgirodunak Españian egin zuten sarrera galgarriko egunetan;<sup>1</sup> ikusi det euskalduna Lauburua-ren azpian franko ta godotarren kontra lenengo, ta gero godotarrakin alkar arturik,<sup>2</sup> mairuen illargi erdia gastelerriko lurtean azpiratzen; ikusi det Altabiskarren Karlo Magno erregearen entzutzute aundiko izena ondatzen duala; ta badakust, azkenez, ikusten det gaurdan egunean bertan, gurutze santuaren itzalpe gozoan gurutze santuarekin bat egiñik Gernikako arbola kutuna, euskaldunen bandera garbia, gure lege zarren senadi maitagarrikkoa.

nos parece demasiada ficción y licencia poética enumerar las gentes diversas que cita, si no fueron; y nombrar al cántabro y al basco y describir á este peleando desnuda la cabeza y sin el casco de defensa como los combatientes de otras regiones: y llamar ágil al basco en la lucha:

*Ac juvenem, quem vasco levis, quem spicula densus  
Cantaber urgebat, lethalibus eripit armis.*

Anibal, en medio de sus triunfos, necesita asegurar aún más su situación; y Asdrubal, su hermano, que quedó al frente de España, es el encargado de reclutar los soldados que habian de engrosar el ejército expedicionario de Italia. Llega á la Basconia, alista numerosa y fornida juventud, y aquí con euskaros y celtiberos, se formó la división que sigilosamente atravesó las angosturas de Fuenterrabía y se introdujo en Francia para no llamar la atención del general romano, y por las Galias se dirige á Italia.» (Labayru-k, *Historia general de Bizcaya* deritzaion liburuko 51 ta 52-garren orrialdietan).

Ikusi leiteke A. Henao *Averiguaciones de las antigüedades de Cantabria* izendatzen dan liburuko 6 ta 7-garrenge buruetan.

Baita ere Kantú, II-garren liburuko 44-garren orrialdean ta VII-garren liburuko 269-garrenean, Anibal nondik nora jonn zan jakin nai bada.

(1) *Tum pars septentrioni objecta, præter asperitatem, etiom frigidissima est....* ITAQUEIBIPESIME DEGITUR. Estrabon-ek bere 3-garrenge liburuan ipintzen dituan itz abetatik ateratzen dute euskaldun izkribatzalleak, ipar-aldeko gizon biotzgorrak etzirala gure artean sartu, edo sartu baziran, oso astiune chikian egon ziratela. Iritzi onetakoa naiz. Nai duanak begiratu dezake Labayru jaunak len aitatu detan liburuko XXI-garren buruan diona.

(2) Labayru-k itz egiten du gauza onen gañean len aitaturako liburuen 269, 270, 271, ta 272-garreneko orrialdietan; A. Henao-k esandako liburuen IV-garrenge atal-batuan; ta A. Marianak Españako Kondairaren VII-garren liburu ta III-garren buruan onela dio: «Traia (722-garrenge urtean, Pedro, Kantauriako dukearen semeak, Pelayoten alde) un buen número de bizcainos, con que los cristianos se animaron grandemente y sus esfuerzos se aumentaron.»

Ta jakiñik, dakitan bezela, lazka, naste, matasa aundian daudela gure egunetako erriak; lurbira guztia odolezko ujolde batean itotzeko zoricharrean arkitzen dala; oraingo erresumak daukaten izakera zarra oñetik kendurik, gauza danak goikoz ben jarri, azpikoz goratu ta ondamediko leize-zuloan erortzeko zorian daudela; *sozialista*, *anarkista* ta beste Kristogandik alenduta dabiltzan izen ta asmo berriko gizonak dierrri guztiak bildurrez ta ikaraz dauzkatela; gogoratu zait lurbira onek bere bizkarrean Jaungoikoaren zigorkada gogorren bat artu bear ote duan, ta oroitau naiz Jaun Egilleak Israelgo erriari, Ezekiel igarlearen bitartez egin zion zema bildurgarrizkoarekiñ, Bere aginduak bete bear zituen serbitzariai onela esanaz: *non parcat oculus vester neque misereamini.*<sup>1</sup> *Senem, adolescentulum et virginem, parvulum et mulieres interficite usque ad interneccionem.* Etzazute iñoren errukirik iduki, ill itzatzue denak, denak, zarrak eta gazteak, emakumeak eta umerañoko guztiak, iñorcho ere gelditu eztediñ artean. *Omnem autem super quem videritis thau, ne occidatis.* Baña etzazute ill, utzi zaiozute pakean bere kopetan Tau edo gurutzearenaztarna daramanari.

Orregatik, jaunak, pozez beterik gelditu naiz kondaira zarrak irakurtzean, orregatik alaitu naiz, a!, beti bat izan dan nere erri iberotarra<sup>2</sup> eunkida ta gizaldi guztietan gurutzearen senarekiñ ikusi detalako,<sup>3</sup> gaur gurutzearikiñ dagoan bezela; bada Ezekielen egunetako

(1) Ezekiel, IX. 5.

(2) «Es indudable que los descendientes de los iberos de España y Francia y sus verdaderos representantes, hoy día, son los bascongados.» (Labayru-k, izendatuta dagoan liburuko 3-garren orriaidean.)

«Volvemos á repetir: no hay quien señale nacionalidad anterior al ibero en las regiones que éstos ocuparon en España y mediodía de Francia: no hay quien demuestre que la región bascongada fué ocupada y poseida por celtas, fenicios, griegos, romanos, bárbaros ni árabes; que se haya destruido en ella ni alterado esencialmente la primitiva raza que sentó sus reales en los bosques pirenáicos. Luego allí donde no se ha dado otra cosa que perpetua estabilidad; allí donde no se descubre más que la inmovilidad de un pueblo siempre igual, siempre el mismo, hay que reconocer la descendencia genuina del primitivo, el único vestigio del iberismo.» (Berberak, eta lengo liburuan bertan, 20-garrego orrialdean.)

(3) Guza jakiña da euskaldunak oso antziñetatik azaldu zirala lurbiraren aurrean Thau, (T) Lauburu edo gurutzearen senarekin. Nik eztet esango, norbaiztuk dioten bezela,\* gurutzearen diñadi ta anditasna Jesukristo lurrera etorri

(\*) Labayruk *Escudo de la más constante fe y lealtad-en* egillea, Iturriza ta Karmona izendatzen ditu.



Jaungoikoa Bera da gaurko Jaungoikoa ta uste det ezuala gurutzedun erririk ondatuko; orregatik etorri naiz Zestuara, gurutze santuaren errira atan ere, emen batu geran guztien poztasunerako adierazi naian: *Euskal-erriak erakusten digula gurutze santuaren azpian bizi dan erria, lurlean aldan añan, zorionekoa izan oi dala.*

Norbaitek esan dezake eznaizela ni diña gaur bear litzatekean itzaldi egoki ospatsua zuen aurrean esateko. Ta chit ederki esango du. ¡Ai! Nik ere badakit ongi. Ezagutzen det nere burua, ta badakit gizon uts, zistor, ezerez bat naizela, jakituri gabea, jardunean geiegiz lotua, nere gauza guztietan naikua moldakaitza. Baña gaur euskal-jaietan gaude, ta etzatozte zuek, n. a., etorrera ugari ta oneko apaiz jakintsu bati itzaldi eder bat entzuteko asmoan; ezpada, batez ere, euskaldun baten aotik Euskal-erriaren izen garbi Jaungoikozkoa aldarnik goreneraño jasotzen aditzeko uste ta pozean baizik. Ta bada ni euskalduna naiz, lau aldietatilt euskalduna, euskalduna biotz ta animatik, euskeraren maitetasunean beste bati goragoko mallan jartzen utziko eztiotan euskalduna, gizon jakintsuai entzuteko ustea beste baterako gorderik, utzi zadazute neri euskeraz kantatzen nere Jaungoiko santuari ta nere sorterri maiteari, esandako gaia nolabait agertzen detan bitartean.

Jaungoikoak nai izan dezala nere erezi edo *kantua* izan dedilla, menditarren zortzikoa bezela, gozo, bigun ta biotzen erdiraño sartuko dana. Berak eman dezadala lanbide onetarako bear detan argi ta indarra. ¡O Jauna!, argi guztien iturburua. ¡O Jauna!, makal guztien sendagarria; lagun zakidaz, argi zadazu, biral zadazu zerutik iñoiz baño geiago gaur bear detan biotzeko garra ta animako azkartasuna. Eleiza onetan batu geran guztiok eskatzen dizugu laguntasun au Zure ta gure Ama Mariaren bitartez, oitura dan bezela

*Agur María, esanaz*

---

baño lerago ezagutu zuten edo ez; baña, naiz ebreatarrakgandik artua zala (bada ebreatarrak bakarrik zekiten Ezekiel Igarlearen esana), naiz euskaldunak berez, ustekabero, zorion-biderako gauza bat bezela asmatua, gauza ziurra da beinzat erromatarrek eta kantauritarrek baño lenago zerabil tela berekiñ euskaldunak Thau. Lauburu edo gurutzearen sen osasungarria.

Senem, adolescentulum et virginem, parvulum et mulieres interficite usque ad internecio. nem; omnem autem super quem videritis thau ne occidatis.

(Ezekiel, IX, 6 )

Gipuzkoako ekautariak:

Nere anai maiteak:

Eztago lurrean gizonarentzat zorion beterik. Etzayozute, bada, esan lurbira onetan zorionekoa izan ditekeala.

Etzayozute esan erbestean negarrez ta arrastaka bizi dan lander, beartsu, errukarri bati, sorterriko aberastasun ta anai maitaleakiñ eztedilla oroitu; etzayozute esan eremu edo basamortuaren erdian izugarritzko egarriarekiñ ito bearrean dagoanari, ur loi tanto batekiñ ase ta poztu dedilla; etzayozute esan argia ezagutu duan ichuari, eztezala maite izan nai eguzkiaren errañua; etzayozute esan ondo ta leñargi jaio dan semeari urruindu dezala bere aita ona; etzayozute esan siñistedun gizonari aztu dezala zerua.

Zeruetan dauka gizonak bere jauregi aberats maitagarritzkoa; zeruetan dauka bere biotzaren egarria kentzeko ur garbi leiarrak;<sup>1</sup> zeruetan adimenerako jakituriaren argia; zeruetan Aita Jaungoikoa; ta, Agustin santuak dionez, gure zoriontasuna Jaungoikoa ikustean, maitatzean ta doanditzean daukagu. *Videbimus, amabimus, laudabimus.* Jaungoikoa da gure ontasunik aundiena: *Deus est nobis summum bonum.* Berak beteko ditu gure nai izate aundiak<sup>2</sup> esaten digu Dabid erregeak, Bera da zorion guztia ta Bera gabe eztago zeruan bertan animaren gozagarririk.<sup>3</sup> «Eztu begiak ikusi zeruan ikusten dan bezelako zorionik, erakusten digu Paulo santuak; eztu belarriak aditu, etzaio gizonaren biotzari *senti* erazi nolakoak diran Jaungoikoak gizon maitalearentzat dauzkan gozotasunak».<sup>4</sup>

(1) Cristalina.

(2) *Qui replet in bonis desiderium tuum* (Psal. CII, v. 4 )

(3) *Quid mihi enim est in caelo?* (Psal. LXXII, 25.)

(4) *Sed sicut scriptum est: Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum.* (I Cor. II, 9.)

Ori da, n. jaun ta a. m., zeruko zorion betikoa, ta zorion ori lortu naian saiatu bear degu gizonok lurbira onetan bizi geraden arte guztian. Baña zoriontasun ori zerutarra da ta zeruan bakarrik arkitzen dana, ta lurrean ere bear degu zerbait gure neke, samiñ ta garratzasunak nolabaitean gozatzeko, minkaiztasunak ezitzeko, malkoak lehortzeko; bada gizonaren biotz gauza aundi ta gozoetarako jaioa ezin leiteke bizi poz, gozotasun ta animako ezti gabe.

¿Baña nola billatu genezake zorion au lurrean? ¿Zertan dago zoriontasun ori? Antziñetatik izanda gizonen artean gauza onen gañeko eztabaida luze bat. Batzuek,<sup>1</sup> Zenon Greziatarren erakutsia jarraitzen zutenak *Eztea* zeritzaion estalpe batean batu oi ziradenak, zoriona onbide edo birtutean zegoala zioten: beste batzuek, Epikuro zeraberraren ikastegikoak, lurrean billatu al zitezkean gozamen aragitarretan zegoala erakutsi zuten. Bigarren gozotasun erakuste nu, a!, guziz da narrasa, ta aitatzia baño besterik ezta bear iritzi oker, moldakaitz ta nazkagarritzat idukitzeko. Lenengoari oso gogamen ichurazkoa deitzot, baña etzuan betetzen, ezta ona, egiazkoa ezalako. Siñiste okerreko gizon aiek, nola etzeukaten gerorako icharopenik, emen lurrean jadichi ta lortu bear zuten beren zoriona, ta lurrean arkitzen zuten gozotasun bakarra bakoitzak bere animan somatu al zukean isilleko palie ta chaloa zan. Ta ¡ai!, au ezta naikua: biotzaren chaloa bakarrik, chit ongarrria izanda ere, gauza utsa da samiñ ordu estuetan izaten ditugun barru-barruko illuntasun garratzak gozatzeko.

Jaungoiko egiazkoaren ezauguera galdu zuten erri gaiñoak, egiazen edertasuna maite izanarren, ezin egirik billatu zuten, ichu-ichuan ta bada-epadan zebiltzaten, ta illoitik arunzko bizitzaren gañean etzekiten ezercho ere gauza ziurrik. Igarri zuten illezkorrak ziratela, ori bai; baña beren biursariak<sup>2</sup> etzien gauza garbirik esaten geroko bizitzaren gañean, ta ildakoak lurreko bizitzaren ondamuz edo inbidiaz zeudela siñistu oi zuten. Bailan etzan orrelakorik gertatzen Jaungoiko egiazkoaren siñistea ta maitetusuna gordetzen zuten errietan. Bazekiten Jaungoikoak Abraani esan ziola: «Ni izango naiz zure sari chit aundia»<sup>3</sup>

(1) *Estóicos* esatendiotenak

(2) *Poetas*.

(3) *...Noli timere, Abram, ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis.* (Gen. XV, 1.)

ta Job Santuak gisa onetan itz egin zuala: «Nik badakit nere Eroslea bizi dana ta azkenengo egunean, lurbiratik jagi ta nere lurrezko jantzia berriz arturik, nere aragiarekin Jaungoiko nerea ikusiko detana.»<sup>1</sup> Bazekiten ere Dabidek gizon zintzoagatik esaten ziola Jaungoikoari: «Zure jauregiko ugaritasunean biziko dira, Zuk sartuko dituzu gozotasunezko erreka garbietan. Zu zera bizitzako iturria, ta Zure argiarekin egingo diguzu argi. Ta, azkenez, bazekiten Jakituriaiko liburuaren egilleak erakusten duala nola gizon zuzenak biziko diraden beti; Jaungoikoaren semeak izanik, Jaungoikoa Bera saritzat daukatela.»<sup>2</sup>

Siñiste au, n. a., lurbira bera bezin zarra da, Jaungoikoak Berak erakutsia, ta, lenengo aitak galdu zigun onagatik beti negarrez egongo ezpagiñan, chit premia aundiko *siñistea*.

Baña nola zan Kristo zeruetako ateak iriki bear zizkigun Jauna, Kristo Bera etorri zan gizonen arteko eztabaida guziak erabakitzero, Kristok Berak, Jaungoikoa zan bezela erakutsi bear zion ta erakutsi garbiro gizonari betiko zoriontasunaren berri ona. Egokierarik onenarekin aurkeztatu zigun, bada, zorion ori; adierazi zigun gizon zintzo guziak eguzkiak bezela argi egingo zutela Aitaren erresuina bedeinkatzuan;<sup>3</sup> Jaungoikoak bategatik eunekin sarituko genduzala erakutsi zigun,<sup>4</sup> Bere jauregian ezteguna izango bildur, neke, eriotza ta malkorik; gure samiañak Berrik biurtuko dituala pozean, ta Bere doakuntza edo gloriarekin jantziko gin du zala betiko.<sup>3</sup> Azkenik, gizon en biotzetik bildur guziak kentzeagatik, Bere ikasleai esaten die: «Ni banoa zuen-

---

(1) *Scio enim quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum:*

*Et rursus circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum meum.* (Job. XIX, 25, 26.)

*Quoniam apud te est fons vitæ: et in lumine tuo videbimus lumen.* (Psal. XXXV, 9, 10.)

(2) *Iusti autem in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum...* (Sap., V, 16.)

(3) *Tunc fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum...* (Matt. XIII, 43.)

(4) *Et omnis qui reliquerit domum, etc.... centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit* (Ibid. XIX. 29).

(5) *Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: et mors ultra non erit: neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt.* (Apocalip. XXI. 24.)

*.....quoniam Dominus Deus illuminabit illos, et regnabunt in sæcula sæculorum* (Ibid. XXII, 5.)

tzat tokia egitera»: <sup>1</sup> poztasunezko Espiritu edo Megopea biralduko dizutet, eta zuekiñ egongo da beti, <sup>2</sup> Ni zuekana natorren artean. Etzaituztet beñere utziko umezurtz. <sup>3</sup>

Ikusi zazute orain, a., Greziatar jakintsuen erakutsietatik Jesukristo gure Jaunarenetara zeñ desberdintasun aundia dagoan; zeñ utsa, zeñ illuna, zeñ pozgabea, zeñ illgarria dan aien esakera dollorra, ta zeñ alai, eder ta pozgarrizkoa Kristo Jaungoikoarena.

¡O! Zoriona billatzeko gurutzearen itzalean bizi bear da, Jaungoiko Egille Altsuaren mendean, hada, Dabid erregeak esan zuan bezela, Jaungoiko Guraso gauza guztien arreta daukanaren eskuetan jartzen danak erraz arkituko du lurreko bizitzan bear duan guztia. <sup>4</sup> Jaungoiko Gurasoak daki, n., a., iñork ez bezela, gure animak daukan gozotasunen gose ta egarria, ta orregatik Berak erakutsi ta ematen digu betiko ta neurrigabeko gozotasunen icharopena, ta garailari ertetzen degun guztioi agintzen digu Bere jarrileku goitandi berdingabeen jarriko gaituala. *Qui vicerit, dabo ci sedere mecum in trono meo.* <sup>5</sup> Orregatik, erbeste onetan, gure zoriontasun guztia Jaungoikoa maitatzean dago, Bere onegite dontsuak ezagutzean, Bere mendean gogoz jartzean, Berari poz ematen saiatzean, Aitaren eskuetatik zorion betikoa icharotean. ¡A! ¡Badakit! Siñisgaiztoko gizonak icharote au alperrikakoa dala esango dute, gezurrezko ta irudi utsezko icharotea. Ez nabill gaur zuekiñ, siñistegabeko gizonchoak; baña, ala ere, nere bi-deari apur batean utzirik, zueri itzcho bi esateko gogoa datorkit. ¿Zer zerate zuek lurrean? Berez sortutako gauza batzuk, gure basoetako gibelurdiñak bezela, (ta parka zadazute, Jaunak, eragabeko esate au, gaizki aukeratua dala badeitzozue) baña abereak baño askozaz errukarriago sortuak zerate, bada abereak eztute beren zorigaitza ezagutzen, ta zuek bai, samintasun geiagorako. ¿Zer egin bear dezute zuen estullarri ta naigabezko orduetan? Etzazute zerura begiratu. ¿Zertako? Zeru eder izartsu ori ezta zuentzat egiña, ezta iñorentzat egiña, utsa da, zuen iritiz; ezerezaren edertasuna bakarrik da. Egia da erbeste one-

(1) *Quia vado parare vobis locum.* (Joan, XIV, 2.)

(2) *Et ego rogabo ad Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum.* (Ibid. XIV, 16.)

(3) *Non relinquam vos orphanos.* (Ibid. XIV, 18.)

(4) *Dominus regit me et nihil mihi d erit.* (Psal XXII. 1.)

(5) (Apocalip. III, 21.)

tan denok egiñ bear degula negar; baña gure negarra, siñistea dauka-  
gun gizonen negarra, ezta añ samiña gurutzetik gure Aitak legortzen  
digulako, ezta añ samiña, betikotasun zorionekoa icharoten degun ez-  
kero; ta zuen negarra berriz, icharopen gabeko negarra, ichasoko ur  
gazi garratzak baño samiñagoa da, lantegietako burni gori urtua bera  
baño goriagoa, ekaitz orduetan zerutik erortzen dan chimista ta in-  
fernu barruko su-gar ikaragarrizkoa bezin kiskalkorra. Ta kiskaldurik  
utzitzen ditu zuen animetako egoak, kiskaldurik zuen gogo, ansi,  
mendu ta gurari guztiak, Jaungoikoaren esku aserreak betikotasuna  
baño len ikutu balizute bezela. ¡A zer negar negarrietan gelditzen  
zeraten! ¡A zer mendi murri sollean! ¡A zer basamortu latz ido-  
rrean! Lore bat eztezute ikusten, ostro berde bat ez, animako egarria  
kentzeko errelacho garbi bat ez: dena billatzen dezute legorra, dena  
illa, dena lurra ta lurrezkoa; marboillak argirik gabe, etorkizunak  
beltzez jantziak, eta zeruetako ateak betiko ichita. ¡O! Jaungoikoaga-  
tik! Utzi zaiguzue guri gure siñiste santua, utzi zaiguzue siñisten  
Jaungoikoaren itza, itzik egoki, zintzo, jakintsu ta siñisgarriena, ta  
gelditu zaitezte zuek lurrean, lurrez estaltzeko ¡ta icharopenik gabe!

Utsa litzateke, a!,—eta banoa orain nere aritik aurrera—Kristo-  
ren legea alde batera utzirik, beste bide batzuetatik zorion billa dabil-  
tzanak zorion orri arkituko baluteke, edo Kristoren legea jarraitzen du-  
tenak baño pozago ta gozotsuago biziko balitzatezke. Baña ezta ori  
egundaño gertatzen. Eztago orrelakoan arpegira begiratzea baizik, eta  
bertan irakurtzen zaiete garbiro beren biotzeko illuntasuna, animako  
naigabea, nabarmenkeria, argi-naia, barruko nekea, biderik billatu ezi-  
ña, ta noizean bein estu-larri ta itobear gaistoa; ta Jaungoikoaren le-  
gea jarraitzen dutenetan berriz ikusi oi da sarri barruko poza, beneta-  
ko alaitasuna, biotzaren pakea, pachara ona, chit erraz ertetzen duan  
farra gozoa, animako pakearen agergarria.

Ta pake ori idukitzeko ezta bear, n. a., aberastasun aundirik. Abe-  
rastasunak eztue betetzen gure biotz aundia, aberastasunak galkorrak  
dira, ta ezta kite animako samiñik kentzen, ta gorputzekorik ere ez as-  
kotan. Etziran aberatsak gure aitonak, geingo ziran beartsuak abera-  
tsak baño, bada Strabon kondairaleak izkribatu zuan euskal-mendian  
oso gaizki bizi izaten zala, *ibi pessime degitur*; baña emen bizi oi zi-  
raden galanki, beren lurrari begira ta beren mendi zaintzen, erbeste-  
koen ondamu gabe: eztira aberatsak gaurko baserritarrak, eta gure ba-  
serritarren arpegian irakurri det nik askotan len esandako pake ta pa-

chara on guztia. Animako pakea idukitzeko kristau ona izatea bearda, gurutzearen itzalean bizitzea, ta orrela ziran lenagoko euskaldunak, eta orrela bizidira gaurko gure baserritarak. Maitetasun aundi bi dituzte gizon azkar oiek: Jaungoikoaganako naitetasuna, ta gure Lege zarraganako naitetasuna, biak gurutzepekoak. Maitetasun oientzat da beren bizitza guztia, naitetasun oietan billatzen dute beren eginkizun guztietarako bear duten kemen ta argi ona. Bataren gañean itz egingo det, bada gaur eztator añ ongi bestearen gañean ezer esatea.

Jaungoikoa maite dutelako betetzen dute Bere lege santua, pozarren ta gogoz, nekeari begiratu gabe. Denok dakizute nola dauden gure baserriak, uri edo erri batzuetatik kanpora, churi ta garbi, egokitatsun ta era ederrean zabaldurik, bazuek mendi gallurretan, beste batzuek zelaiaren erdian, errekondoan bat edo beste, denak lanerako soro ta alorrek inguruan dauzkatela ta zugaztirenbat aldamenen. Euskal-eché oietan bizi dirade gaurko euskaldunik euskaldunenak, bada erri batzuetan erdalkeri asko sartuda; ta eche oietatik dakarzki eleizara Jaungoikoaren legea bete naiak, bide luzean, jaiero-jaiero, errekondoetatik gora, mendi gallurretatik bera ta zelaietatik zear, naiz euri naiz ateri dala, edurtzetan bezela eguzki bero galdatan; beti zuri, garbi ta chukun; beti irme, sendo, galant ta osasuntsuak. ¿Zer egin bear dute eleizan? ¿Zer? Beren Jaungoikoari, Zeru ta lurraren Egille Altsuari, izenik bigun ta gozoenarekiñ *Aita gurea* deitu, zerurako jaiok dirala oroituarekiñ biotza sendotu, astean igaro dituan nekeak Aitari esan, il diran guraso ta aideakgatik erregutu, meza santua entzun, noizean bein animak garbitu, Jaungoikoarekiñ adiskidetasun aundiagoan jarri, antziñako siñiste onean anima indartu, urtean bein Thau-ren sena maitagarri *Erramu* egunean eleizan bedeinkatua echera eraman, beren gurasoak egiten zuten bezela, ta gañean gurutzea duan usai gozozko zugatz adar bedeinkatu ori, echeko atean ta beren izerdiarekiñ busti dituen soroen erdian jarri munduari agertu erazteko Euskal-erriko eche ta soro guztien Jaun, Jabe ta Zaiñtzalle Jaungoikoa bakarrik dala.<sup>1</sup>

Ta beren Jaungoikoaganako egitekoak amaitu ondorean, anima pakean ta pozarren daukatelako, ikusi oi dira jolasetan aurrenak, gazteak batez ere, lasterka ta pelotan, *bola* tokian edo euskal-auresku garbi gaitz gabekoetan, beren azkartasun bizi, zoli ta urduria erakutsiaz,

(1) *Erramu* - domeka egunean bedeinkatzen dira gure eleizetan eriñotz ostroak, makillaren erdi aldean gurutzecho bat dutela, echeko atean ta soroetan jartzeko.

illuntzetako orduetaraño. ¡A, zenbat aldiz, jai egunetako illunabarrean, eguzkia azkenengo erraño bigun indargabeakiñ lurrari agurka dagoan orduetan, zenbat aldiz aditu izan det urruti aldetik, lotara dijoan izakiaren<sup>1</sup> iñilltasuna urratzen duan oiua, euskaldun eztarriak bakarrik egiten dakian oiua luze, alai, zoroa, ta nere artean esan det: euskaldun oiek lurrean aldeitekean bezela zorionekoak ezpadira, eztago lurrean zorionaren izpirik!

Ta iñoiz edo berriz illetaren batzuk joagatik, erbeste onetan gauden guztiok jotzen ditugun bezela, edo euri geiegi dalako, edo legorte luzeak lur guztiak ondatu herir ditualako; edo aizeak, arriak, zamorroak, gorriñak, oloak, añoak edo beste gaitzen batek beren soroak alperrik galdu bear dieztelako; ala ere, gure mendi-gizonak eztira beñere ogi edo artoaren gosean egoten, ta berberak aitortzen dute beren bizitza on, dontsu ta ezin ohea, Elizanburu euskal-frantzesaren aotik chik ederkiro onela esanaz:

«Ikusten duzu goizean,  
argia asten denean,  
mendito baten gainean,  
eche tikito aitzin churi bat  
lau aitz andiren artean,  
iturriño bat aldean,  
chakur churi bat atean?  
An bizi naiz ni pakean».

Bai, or bizi zerate zuek, Aitorren seme zintzoak, mendietako aize osasuntsuen erdian, or bizi zerate paketsu, iñoren ondamu gabe, Jaungoikoaren icharopenean, ta be aldeko urietan dauden siñiste gabeko gizonchoak beñere ezagutu eztuen zoriontasunarekiñ.

Baña ¿nola billatu dezateke zoriona Kristoren legetik kanpora bizi diraden oiek, aberastasunaren erdian dagoala uste badute, geienak beintzat? ¿Nola, aberastasunak betikoak ezpadira, beñere ezin bagaituzte ase, bada asko daukanak geiago nai du; nola, lurbira onetako aberastasun guztiak gizonaren biotz aundia betetzeko gauza uts batzuek badira?

Esan genezake gure menditarrak, antziñetako jakintsuen libururik ikusi gabe, berez asmatu ta igarri dituztela aien liburu ospatsuetan irakurtzen diran erakustera on batzuek.—Ara nik, jaunak, ara, a. m.

(1) Naturaleza.



Kristoren fedea ezagutu etzuten gizon aundi batzuen liburuetatik, nere gaiaren alde ta zueri eskeintzeko atera detan lora sortacho bat. Aristoteles egokintsuak esaten du: «Onbidetik dabillen gizona, bere lenagoko bizitzari begira dagoanean, soñu egokiak jo ta soñu oiek bakartadean pozik ta gozoro aditzen dagoan musikalari baten antzera dala.» Diógenes ziñutiak izkribatu zuan: «gizon on batentzat egun guztiak alai ta atsegingarriak ziradela.» Epikurok berak dio: «eztala beartsua ezer eztaukan gizona, ezpada asko eukita ere geiago bear zuana baizik.» Menandrok onela itz egiten zuan: «nik uste nuan lenago gizon beartsuak bakarrik egiten zutela lo neketsua, baña gaur badakit zorioneko-tzat iduki zaituztenok etzeratela gu baño geiagoan.» Plutarkoren esana da: «gizon batzuek ardoaren astuntasuna orditu gabe jaso ezin duten bezela, orrela beste batzuek ezin dutela aberastasuna jaso, orditu gabe». Ta azkenez Tito Libiok esatendu: «ondasun gelegiak berekiñ daramatela nazka edo gogait eragitea».

Baño ez, Aitorren semeak, lurreko ondasunak zeñ utsak ziraden jakiteko, etzuten erbesteko jakintsuen erakuste bearrik. Nik eztaikit euskaldunak Kristo lurrera etorri baño lenago ta beti Jaungoiko bakar-raren siñiste ta legekoak izandu baziran edo ez, bada gai onetan ezta-baida aundia darabilgu, ta azkenengo itza ezta oraindik esan;<sup>1</sup> baño danok dakigu, asieran esan detan bezela, euskaldunak oso antziñetatik gurutze zaleak eta gurutzearen alde jokutzen zutenak ziradela<sup>2</sup> ta beti Lauburuaren azpikoak, Kristautasuna emen sartu zanetik eta ona kristaurik onenetakoak, bakoitzak bere echean ikasi zutela gure aitona Kristoren legeko ibilpide ona, ta guk ere ume-umetatik ikasi degula, aitona zarren izakera jaungoikozkoa; eleizan ikasi dituela beti euskaldunak egiazko jakituriaren iturritik datozen erakutsi eder zindoak.<sup>3</sup> Eleizan ta amargarrengo aginduan erakutsi zaigu eztala iñoren bidega-

(1) A. Henaok, *Averiguaciones de las antigüedades de Cantabria* izeneko II-garren liburuan, Garibay, Echabe, Cortés ta Cobarrubias izendatzen ditu baietz esaten dutenen artean. Geroago, Izagirre jaunak\* eta A. José Ignazio Aranak\*\* iritzi ori indartu dute; baño beste iritzi batekoak dira A. Henao bera, Menendez Pelayo\*\*\*\* (au ez oso agirian orratik) ta Labayru jauna.\*\*\*\*

(2) Ikusi bite A. Henao, esan dan egintzako IV-ganen liburuan.

(3) *Et in ecclesiis Altissimi aperiet os suum...* (Ecclesiástico, XXIV, 2.)

\* *Oratio in academia studiorum. inauguratione, habita kalendis Octobris anni 1890*—Victoriae, 1890.

\*\* *Complemento á la obra de las Averiguaciones IV-garrengo liburuaeren sei-garren atal eransia.*

\*\*\* *Historia de los Heterodoxos españoles*, deritzaion liburuko 42 ta 43-garren orrialdietan.

\*\*\*\* *Historia general de Bizcaya* izeneko I-go liburuaeren 81-garren orrialdietak aurrera.

beko ondasunik nai izan bear; eleizan ikasi genduzan beste gauza on asko, ta eleizako liburuetatik ateratzen det, or ta emen ikutuaz, sail bakoitzetik lore bat artuaz, zueri eskeintzen dizuetan beste sortacho bat. «Ikusi nuan eguzkiaren azpian egiten zan guztia, ta dana zan uskeria ta animako estutasuna».<sup>1</sup> «Nere biotzan esan nuan nik: joango naiz, ta gozotasun ugariak idukiko ditut, eta asartuko ditut ondasunak. Eta ikusi nuan au ere uskeria zala».<sup>2</sup> «Gizon zikoitz edo zekena ezta beñere diruz aseko, ta diruak maite dituanak ezta beretandik frutu alort edo emate onik aterako, ta au ere uskeria da».<sup>3</sup> «Gozoa da langillearen loa, naiz guchi jan naiz asko, baña aberatsari geiegizko janak lorik egiten eztio utzitzen».<sup>4</sup> «Beste gaitz oso char bat dago, eguzkiaren azpian ikusi detana: jabearen gaitzerako gordetzendan aberastasuna».<sup>5</sup> «Bota zazu zure ogia bidean dijoazen uren gañean, bada eretiren batean billatuko dezu».<sup>6</sup> «Eman zaiezu zazpiti ta zortziti ere zergatik eztakizun zer gaitz etorriko dan lurraren gañean».<sup>7</sup> «Jaungoikoaren bildur izan zaite ta gorde-itzatzu bere aginduak, bada ori da gizon guztia».<sup>8</sup>

Baña lore sorta bi aben erdian beste lore bat jarri bear degu, lorerik usai gozozkoena. Lore ori gurutzea da, gure betiko bandera ederra. Gurutze orretan dago Gizon-Jaungoikoa, Izaterik andi ta altsuena, Jakituriaren jatorria,<sup>9</sup> Jakituria bera, berez ta inñorgandik artu gabe gizon guztiai erakusteko eskubidea daukan izate berdingabea. Zabalik

(1) *Vidi cuncta quæ fiunt sub sole, et ecce universa vanitas, et afflictio spiritus.* (Ecclesiastes, I., 14.)

(2) *Dixi ego in corde meo: Vadam, et affluam deliciis, et fruar bonis. Et vidi quod hoc quoque esset vanitas.* (Ibid., II., 1.)

(3) *Avarus non implebitur pecunia, et qui amat divitias, fructum non capiet ex eis.* (Ibid., V., 9.)

(4) *Dulcis est somnus operanti, sive parum sive multum comedat: saturitas autem divitis non sinit eum dormire.* (Ibid., V., 11.)

(5) *Est et alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole: divitiæ conservate in malum domini sui.* (Ibid., V., 12.)

(6) *Mitte panem tuum super transeuntes aquas, quia post tempora multa invenies eum.* (Ibid., XI., 1.)

(7) *Da partem septem necnon et octo: quia ignoras quid futurum sit mali super terram.* (Ibid., XI., 2.)

(8) *Deum time et mandata ejus observa: hoc est enim omnis homo.* (Ibid., XII., 13.)

(9) *Omnis sapientia á Domino Deo est, et cum illo fuit semper, et est ante ævum.* (Ecclesiástico., I., 1.)

dauzka Bere besoak, batarekiñ siñistegabeko guztiai deitu nai baliete bezela, ta bestearikiñ Bere legea jarraitzen duten danak bigunkiro es-taldu nairik. Jaungoiko-Gizon orrek, Bere ao eder zerutarra idikitzen-du ta lurreko guztiai esaten die: «Atozte Nigana nekaturik eta arnasa-rik artu eziñik zabilzaten guztiok, eta Nik emango dizutet arnasa ta desneke ona».<sup>1</sup> Ta ezagaturik oso garbiro eztagola lurrean beartsua baño izate nekaturik, errukarriaren poztasunerako beste itz gozo abek esaten ditu: «Zorionekoak animaz beartsu diradenak, zergatik berentzako dan zeruetako erresuina nerea».

Ezta egundaño. n. a., itz guchiagotan gogameu aundi, sakon ta ederragorik esan, eztira beñere iñoren itzak izan añ garbiak, añ bigu-nak eta añ esankorrek. Kristo da zoriontasunaren jabea, Kristo baka-rrik da zoriontasunaren goarpe ta iñilikako ipuiñ guztiak dakizkiana, ta Kristok dio «beartsuak dirala zorionekoak». ¿Baña nolatan? Ezin ulertu dezake gure adimenak, gizonaren buruan ezin sartu da beartsu dagoan izate bat nola izan ditekean zorionekoa. ¿Zerbait bear badu, nola egon-go da ondo ta pozean, bear duan gauza ori gabe? Aditzalleak, Jaun-goiko Santu guztiadun zoriontasunaren jabeak, edonoiz zoriondu leza-ke neketan dagoan anima, neketasunaren errailetan bertan eman leza-ioke edozeñi zorion betea ta biotzeko eztaia, Paulo santu lege onaren zabaltzalleari ta beste santu askori eman zien bezela;<sup>2</sup> baña Jaungoi-koaren eskubideak egin dezakeana alde batera utzirik, ikusi dezagun Kristok Berak gure galdeari ematen dion erantzuerak: «Zorionekoak dira beartsuak, esaten du, zergatik berentzat dan zeruetako erresuma». Nondikan ikusten degun zeruetako erresumaren jabe izatean dagola gure zoriona, ta eztala lurrean zorionekorik iñorcho ere, ez aberatsik eta ez landerrik, ez erregerik eta ez morroirik; denak diradela emen berdiñak zoriontasun ori billatze orretan, denak dirala beartsuak, zer-gatik, Salomonek esango lukean bezela, «dena da emen uskeria ta us-keria bakarrik». Gorutz jaso bear degu, bada, gure gogoa, gorutz jaso bear degu gure biotza, jaio zonetik, eta ona zoriontasunaren eske dea-darka daukagun biotz artega ta eskalea: zeruaren icharopena bear degu emen, nolabait zorionekoak izango bagera.

(1) (Matt. XI, 28.)

(2) *Mihi autem absit gloriari: nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.* (S. Pabl. ad Galatas, VI., 14)

Jakiña da, gañera Santa Teresa ta Santa Magdalena Paziskoak Jaungoikoari esa-ten zizkoen itz beroak.

Ikusten dezute, bada, n. a. euskaldunak, zoriontasuna billatzeko zuek artu dezutena baño beste biderik eztago. Nai ta naiezkoa da gurutzearen itzalean bizi izatea, au da, Jaungoikoaren lege santua gordezea, gaur zeraten bezela, n. a., beti euskaldun kristauak izatea. Eztet esaten denok berdiñak zeratela ta denok onak, eztet esaten utsegiterik eztezutela, eztet esaten etsai gaizkiñaren zirikadaren bat zuen biotzetan eztezutela izango, ta, bear bada, baita ere leiza edo gogo gaistoren bat, noizean bein anima loitzen duan gogoa, zeru garbi urdiña, trumoi egunean, odei matasa beltzak loitzen duan bezela; baña ezta beti zuen gogamenean daukazuten odei matasa, ezta betiko gogo charra, ezta zuen ibillera ta eginkizun guztietarako asiera ta iturburua... Nik ikusi zaituztet sarri, n. a. euskaldun maiteak, nik ikusi zaituztet oso mendaroturik<sup>1</sup> zuen lan neketsuetan, Jaungoikozko gizonak bezela. Batzuek, ichas-gizonak, goizeko orduetarako, edo gaberdia baño len bear bada, ol koskor baten gañean jarrita, sartzen zerate, ekaitz ta bagaen tartetik askotan, ichasoaren erdira, eriotzaren kolkotik zerbait atera naian, zuen umechoak ogi zati bat jan dezaten; baña zuen zorigaitza ezagutuagatik, etzerate sartzen ichas barrura ardo ta biraoka, siñis-te gabeko gizonak bezela; ezpada Jaungoiko Egillea bedeinkatuaz, Iziarko ta Aranzazuko Amari edo Lezoko Gurutze santuari egiten diozkatzuen otoitz ta erreguen murmurrada gozoa ichas goitandiaren orroartzarrikiñ bat egiñaz; otoitz biak, ichasoarena ta gizonarena, elkar arturik, igo dezaten Jaungoiko santuaren jarleku gorengoraño. Nik ikusi zaituztet beste batzuk, nekazaritzatik bizi zeraten gizonak, saiatzen zeratela arkaitz tarteko lurrik idor ta nekagarrikoenean, zuen echadikoak bear duen janaria lurrari kendu nairik; ta ori eranpe ta alaitasun aundiarekiñ, batere inkes, arrenkura ta irauntasun gabe, neke guztien azkenengo arian, bere esku zerutarra gorutz jasorik, betiko zoriona erakusten dagoan icharopen gozoa ikusten dezutelako. Nik badakit batzuk eta besteak oso erraz ematen diozutela zuek baño beartsuago dagoan bati echekoen aorako bear zenduteken ogi zatia, ta aterik ate dabillen eskale gaisoa zuen maipuruan jartzen dakizutela;<sup>2</sup> nik badakit denok egiten dezutela anima pakean daukaten gizonak egin oiduten kezka gabeko loa, len aitatu detan gogamen gaistoa batere gogoratu gabe.

(1) Resignados.

(2) Euskal-errian lenago maipuruan ipintzen ziran echera zetozen eskaleak, eta oraindik ere baserri batzuetan gordetzen da oitura on Jaungoikozko au.

Egiazko jakituriaren iturrian edan dezute zuek animako egarria kentzeko bear dan otsaroa<sup>1</sup> eta iñoiz aberastasunaren ondamu apurren batek biotzean ikutuagatik, lurreko ondasunekiñ gizonaren biotza ezin ase dala ikasi zendutelako, bene-benetan animaz ta biotzez zerate lander edo beartsuak, eta zeruetako sari atsegingarri iraunkorraren icharopenean bizi zerate, neke artean bertan pozik, euskaldun dirutsu asko, Jaungoikozko gizonak, beren biotza diruan ipiñi gabe, Zerura begira bizi diraden bezela.

Baña badira lur zabalean beste gizon illun errukarri batzuek: beartsuak dira oiek ere, bañan ez gogoz, ez biotzez. Odei beltz astunaren azpian bizi dirade beti, beñere zeruko argirik ikusi gabe. Beren biotzak gozotasuna eskatzen die, ta gozotasunik ezin dute billatu; aberastasuna nai luteke gauza guztien gañetik, eta, bear bada odolgiroko<sup>2</sup> nagusien azpian daude, nai duen aña ogirik jan ezin da. Ta gerorako zorionik eztaukatela siñisturikan ta lurrean ere ezin lortu duela ikusten dutenean, oraingo egunetan negarra ta zorigaitza ta gerokoetan ezereza ta illuntasun illgarria begiratzean, beren odol guziak irakiten jartzen zaizkate, ta or dabilitza gizagaisoak aundikien kontra ta Jaungoikoaren kontra, gauza guztiak goikoaz-bera itzuli nairik batzuek, eta beste batzuek, otso amorratuen irudira, gizon guztiak beren biatz ta agiñartean zatitzeko uste ta gogoarekiñ. Errukarri oiek eztute, zuek bezela, jakituriaren iturriko ur garbirik edan, betiko zoriontasunaren icharopenik eztaukate, eztira gurutzepekoak, eta gurutzepean bakarrik dago lurrean arkitu alditekean zoriona.

Gurutzengandik urruti bata-besteaganako gorrotoa arkitu oi dan bezela, gurutzearen itzalpean billatzen det niaitetasuna, zoriontasunaren adiskide aundia; bada gurutzeko Jaunak erakusten digu denok geradela Bere semeak, denok zerurako jaiok. Orregatik gurutzepeko Euskal-erri onetan ezkeria Eklesiastiko deritzaion liburuak esaten duanaz aztu: «etzayozu beartsuari zor zaion onesgume ta laguntasuna kendu, ta etzazuz beartsuagandik aldendu zure begiak;»<sup>3</sup> etzazu urruindu edo arakatu gose danaren anima, ta premian dagoan gizonari

(1) Refresco.

(2) Cruel, sanguinario.

*Paris egentium vita pauperum est; qui defraudat illum homo sanguinis est.* (Ecclesiastico, XXIV, 25.)

(3) *Fili, eleemosynam pauperis ne defraudes, et oculos tuos ne transvertas á paupere.* (Ecclesiastico, IV, 1).

etzaiozu aserrerazi»;<sup>1</sup> «laguntasun gabe dagoanaren biotza etzazu atsekabetu, ta larriturik dagoan gizona ez iduki zerbait eman gabe».<sup>2</sup> Ta gogoan daukagu Jesus-ek Bere Ebanjelio santuan esaten duana: «Zuekiñ besteak egitea nai dezutena, ori bera egin zazute zuek aiekiñ.»<sup>3</sup> «Izan zaitezte errukitsuak zuen aita errukitsua dan bezela.»<sup>4</sup> «Zuek bestientzat daukazuten neurriarekiñ izango zerate neurtuak.»<sup>5</sup> «Eman zaiozute bata besteari ostatua gaizkiesaka gabe».<sup>6</sup> Orregatik euskaldunak begiratzen diote begi onez ta laguntzen diote alduen añan, ez bakarrik aterik ate dabillen eskaleari, bai ta ere, (ta au da askotan gauzarik gaitzena) auzoetako lagunai; edo gaiso bat daukatelako, edo echealdian gizon guchi diradelako, edo beste ezbearren bat gertatu zaietelako, soroetako lanak atzeratu ta dauzkaten egunetan. Denok dakizute auzolana zer dan, askok jardun dezute sarri auzolanean, poz-pozik, anai, ezagun, adiskide edo erritar bati laguntzen, berak ere, beste garai batean, alduan añan lagunduko dizutelako uste onean. Gauza chit pozgarria da, n. a., gizon ta emakume pilla sendo ta indartsuak auzoko erri edo beartsu bati laguntzen ikustea achur edo laietako lan gogorrean, aloger gabe, izerdi patsetan ta pozik, auzokoen biotzera desneke piskabat eramateagatik. Ori da, n. a. m., ori da bata-besteaganako anaitasuna idukitzea, ori da lagun urkoari zor zaion maitetasuna biotzez ematea, ori da Jesusen legea ongi betetzea, gurutzepEAN bizi izatea, euskaldun egiazkoa izatea.

Ta alkarrenganako emen arkitzen dan laguntasun onagatik, Euskal-erriko lurrak ondo zatituak daudelako, eta gure erri-zaiñtzalle argitsuak gaiso, eri ta beartsuen onean aukerazko echeak egiñaz ta ondo zaiñtuaz artu dituen burubide egokiakgatik, eztira Euskal-errian erbesteetan añia eskale ta beartsu ikusten. Ikusten ditugu eskaleak, ori bai,

(1) *Animam esurientem ne despexeris: et non exasperes pauperem in inopia sua.* (Ibid. IV, 2.)

(2) *Cor inopis ne afflixeris, et non protrahas datum angustianti.* (Ibid. IV, 3.)

(3) *Et prout vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter.* (Luc. VI, 31.)

(4) *Estote ergo misericordes sicut et pater vester misericors est.* (Ibid VI, 36.)

(5) *Et dicebat illis: Videte quid andiatis. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis et adjicietur vobis.* (Marc. IV, 24.)

(6) *Hospitales invicem sine murmuratione.* (I Petr. IV, 9.)

bada toki guztietan ta beti izango dira;<sup>1</sup> gure jaialdi guztietarako eskale asko inguratzen zaizkigu, baña euskaldunak guchi, oso guchi, ogeirako bat edo guchiago, zergatik, denok dakizuten bezela, ichu, besamoch, erren ta soñujotzalle geinak, ia danak, euskalduna biotz onekoa dala jakinda gaztelerritik agertzen zaizkigun kristau doakabe gizagaisoak izaten dira. Ta orregatik, gurutzepekoak eta Jaungoikozko gizonak izan geralako, aspaldiko gizaldietatik in gure egunetaraño ta gure egunetan ere bai toki batzuetan, euskal-mendi mardul, emankor agirietan ikusi izan oi dira ta ikusten dira beor, mochal, zaldi, chekor, bei ta idiak batere zaiñtzalle gabe, zergatik euskal-erritar guziak zekiten begi zoliarekiñ beti begira zegoan zaiñtzalle bat zeukatela, Jaungoikoa; orregatik gure katigutegi edo presondegietan añ eralle guchi egon izandu dira;<sup>2</sup> orregatik eche guztietako ateak zabal-zabalik utzi oi zituzten gure aitonak, gau ta egun, beren barrundean maitetasuneko ostatu on bat edonoiz ta edozeñi eskeñika baleude bezela, ta lurbira guztiari agertueraziaz euskaldunak etzirala Jaungoikoaren baño besteren bildur; orregatik, azkenez, Euskal-errian atietako kisket, maratilla, morrollu ta burnisareak<sup>3</sup> alperrikakoak ziraden, zergatik Jaungoikoaren legea zan gure ataietako giltza.

Eztet iñola ere ukatu nai, gure lege zarrak ondoren abetarako asko lagundu digutela. Gure lege zarrak asten ziran, Arabakoa bezela, bata bestea maitatu bear genduala esanaz;<sup>4</sup> edo agintzen zuten, Bizkaikoak bezela, aitari edo amari eskua jartzen zioten seme gaistoak, bere eskergabetasunagatik, aiekgandik artu zuten ondasuna galdu zezatela,<sup>5</sup> edo esaten zuten, Gipuzkoakoak bezela, batzarrera zijozten

(1) *Pauperes enim semper habetis vobiscum.* (Joan, XII, 8)

(2) Badakit. beste tokietan bezela, emen ere gaizkilleak izaten dirala, baña erdalerrietan baño beti askozaz guchiago. Cavanilles jaunak bere liburu *Lequettio en 1857* izenekoan onela dio: «Cuando visité á Marquina, cabeza de partido judicial, de más de 16.000 almas, sólo habia un preso en la cárcel. ¡Cuánto no dice ésto en favor de Bizcaya!»

1870 garrengo urtean gizon bat bakarra zegoan Gernikako katigutegian, ta, bera etzan euskalduna. Ori bera gertatzen da Gipuzkoan. Tolosa, Bergara ta Azpeitiko katigutegiak askotan egon dira barruan iñorcho ere eztuela.

(3) Rejas.

(4) «E primeramente ponemos é ordenamos que amemos los unos á los otros, é que nos ayodemos en los cuerpos é en cuanto abemos á defendernos del mal é de dapño cuanto podamos» (*Hermandad vieja* zeritzaionaren ondapatetik \*1.<sup>o</sup>)

(5) XXII-garren legea ta 31-garren erakaia.

(\*) Bases.

gizon guztiak egin zezaiotela zin edo *juramentu* Jaungoikoari, *gurutzeari* ta Ebanjelio santuaren itz egiazkoai, Gipuzkoaren onari begiratuko ziotela, zuzen ta griña gaisto gabe, Jaungoikoari ta Erregeari zor zitzaien menekio<sup>1</sup> ta aurpenaren<sup>2</sup> kalte gabe.<sup>3</sup>

Gure lege zarrak lagundu digute bada, ainbeste urtean echadi on ta paketsuak idukitzen, semeak gursoari zor dion mendetasuna gordezazitzen,<sup>4</sup> ta euskaldun guziak on bide zuzenetatik erabiltzen. ¿Baña nondik dator lege oien ontasuna? ¿Nondik sortu dira lege oiek? ¿Nun daukate beren sustraia? Kristoren legean, gurutzean daukate aitatasuna ta sortuera; bada beren jatorriari begiratu ezkeru ¿zer dirade gure legeak Jaungoikoaren legea baño beste gauzarik?

Ikusi degu, n. a., zer dan ta zertan dagoan zorion betea; ikusi degu zeruetan arkitzen dala, ta ezualala lurrean inork billatu osorik eta biotzak eskatzen duan añan, ta bestek baño guchiago gurutzetik urruti bizi diraden gizon errukarriak; eta lurreari aldan bezela gurutzepeko gizon ta erriak iduki oi dutela. Egia eder au argitaratu dizutet siñiste gabeko gizon jakintsuen esanekiñ, Eleizaren liburu jakituriz beterikakoekiñ, Jaungoiko santuaren itz ziur siñisgarrienarekiñ, gure adimeneko argi apurrarekiñ ta egunero geuk ikusten ditugun gauzak anima barrura esaten digutenarekiñ. Ta batez ere, onezkeru ezagutuko zendu-

(1) Obsequio.

(2) Rendimiento.

(3) «Assi bien juran V. S. á Dios, y á la señal de la Cruz, en que han puesto sus manos derechas, y á las palabras de los Santos Evangelios donde quiera que más largamente estén escritos que *guardando el servicio de Dios*, y del Rey en esta Junta, ó Congregación, en que se han juntado, guardarán también y observarán el provecho y utilidad de ésta Provincia, y guardarán y observará las Leyes, y Ordenanzas de su Hermandad, y no las quebrantarán, ni irán contra ellas, ni consentirán que ninguno vaya directe, ni indirecte en manera alguna, y que determinarán los casos, y negocios, que se ofrecieren, y ocurrieren realmente por justicia, sin parcialidad, ni pasión, etc. (Título VIII, cap. 2.) Ikusi leiteke ere VI-garren erakaiko 2-garren burua.

(4) «La troncalidad, la libertad de testar, la comunicación foral, (Bizkaiko legeak) partes son de ese todo que regulando la forma de conservación de la propiedad ó de la trasmisión de la misma, ó las relaciones particulares entre marido y mujer *tiran y se encaminan á un fin único, á formar á una familia honrada y dichosa, provista de los medios necesarios á su subsistencia, unida por los estrechos vínculos del respeto y amor, y fuertemente cimentada en el trabajo, en la virtud y en la propiedad del hogar*». (Hormaeche jaunaren *Leyes civiles de Bizcaya* deritzaion liburuko 238 ta 239-garrengo orrialdietan).



tela uste det gure Euskalerra maiteak erakusten diola lurbira guztiari gurutze santuaren azpian bizi dan erria zorionekoa dala, lurrean aldan bestean.

Ezta bada miraritzeko gauza, n. a. m., erbeste aldetik gure mendietara norbaitzuek ondamuz begiratzea, askotan begiratu duten bezela; zergatik, dollorren artean, beti ikusi oi da begi charrarekiñ auzo-koen zorion ta pakea; ta ezta ere, gugandik urruti jaiio diran izkribalari zintzo askok, Euskalerriko izakera ezagutu dutenean, euskaldunaren alde esa dituzten gauzak irakurtzea. Astirik banuke, geiegi luzatzeko bildurrak lotuko ezpanindu, emen esango nituzke orain gizon arrotz askok Euskalerriko bizitzagatik egin dituzten egiazko gora jasotzeak, doanditzeak;<sup>1</sup> baña besterik esango ezpadet ere, eztet utzi nai isillik Le Play jaun jakintsuak bere liburu batean, oraindik aspaldi ez tala gugatik esaten zuana: «Euskaldunak, esaten du, Españako erregearen mendean egonagatik, berezkoak dira ta uztarri gabe ta askatuak daude Suizatarrak bezela. Aien irudira, lokarri gabe bizi izatea beren. Jaungoikozko siñiste onari zor diote, beren oitura zarrai ta errietako fueroak gordetzeko beti izan duten ausardi eziezkoerrari».<sup>2</sup>

Bai, n. a. m., chit egoki esan zuan Le Play jaunak: gurutzeagatik izan gera gu gurezkoak, gurutzeagatik bizi izandu gera uztarri ta kate gabe, bada gurutzea etorri zitzaigun zeruetatik gure animetako kateak urratzera; gurutzeagatik izan da euskalduna aizea bezela lokarri-gabea; gurutzeagatik izan da Izarraitz ta Ernioko arkaitzak baizen irme, gogor ta sendoa atzeritar gudalarien aurrean; bigun, samur ta biotz aundikoa gizon apal<sup>3</sup> ta beartsuen ondoan; gurutzeagatik izan ziran aundi, duin, azkar ta umantkoak Ugarte ta Lope Diaz Bizkaiko Jauna,<sup>4</sup> Elkano ta Gaztañeta; Urbietta, Idiakez ta Errenteriako Mar-

(1) Erbestekoak euskaldunakgatik esan dituen gauza eder asko jakiñ nai dituanak ikusi bitza Donostiako paper EUSKAL-ERRIA-ren XII-garrego liburua, 297 ta 399-garren orrialdietan, XIII-garrena 155, 173 ta 409-an, XVI-garrena 97 ta 219-an, XVIII-garrena 152-an, XIX-garrena 106-an. etc. etc.

(2) *Organización del trabajo* deritzaion liburuan.

(3) Humilde.

(4) «En Bleda, Echave y eu Bartolomé de Rogatis hallo, que el capitán Hugar-te, Cántabro (*Kántabro* itz onek euskalduna esan nai du emen) ganó de los moros la ciudad de Zamora, año treinta y dos después de la pérdida de España; afirmanlo Sebastiano, Lucas Tudense y otros muchos». (A. Henaok len esandako liburuan)

«Nuestro D. Lope Diaz es quien llegado al sitio donde ocurrió la muerte del arzobispo D. Sancho, todavía, tuvo tiempo de recobrar la cruz arzobispal del poder de los moros y dispersarlos». (Labayru-k, *Historia general de Bizcaya* izeneko II-garren liburu ta 245-garren orrialdetan)

Beste Bizkaiko Jaun batzuen egitada jakingarri batzuek esaten ditu A. Henaok, IV-garren liburuan.

tín, Okendo ta Lezo, Urdaneta, Legazpi ta Churruka, Loyolako Iñazio aundia ta gure egunetako Balentin Berrio-Ochoa; gurutzeagatik, Jaungoikozko gizon duiñak giñalako, abegi on bat egiñ oi ziguten beti euskaldunai lurbirako erri guztietan; Jaungoikozkoak giñalako, oraindik geure gizaldian, frantzes jakintsuen Parisko batzar batean Euskalerriko bitzta jarri zuten mundu guztirako erakusgarrik onenentzat.<sup>1</sup>

Eta gurutzea ta euskalduna, gurutzea ta gure izkuntz garbia oso alkarturik bizi izan diradelako, gurutzearen ikasle ta erakusleak, eleiz gizonak izan dira gurutzearen onbideak eta euskeraren apainduriak zabaltzen beste edozeiñ baño geiago saiatu diraden euskaldunak; bada denok dakizuten bezela, eleiz gizonak ziran Larramendi, Astarloa, Moguel, Mendiburu, Kardaberaz, Añibarro, Zabala, Uriarte, Lardizabal, Arana ta beste asko; ta euskara gozo maitagarriaren alde aspaldiko urte abetan lanean dabiltzan euskaldun desnagi samurrak eleiz-gizonak izan ezagatik, Euskal-erriak gurutzeari zordiona dakitelako, Jaungoikozko gauzak esan bear dituztenean, ezitan bustitzen dituzte beren lumak; beren izkribu, moldaera ta antolamendu guztietan sorterriari ta Jaungoikori zor dioten maitetasuna erakusten dute; ta ezta oraindik agertu euskaraz, nik dakitela beintzat, Eleizaren, Jaungoikoaren, gurutzearen edo oitura onen kontrako gauza bat bakarra. Eztedilla ere iñoiz gertatu, bada euskara garbia ezta orretarako jaioa. ¡A! Beste izkuntz askorekiñ bezela euskararekin Jaungoiko Guraso santua madarikatuko balitzateke, Jesusek eman zizkigun ibilpide zuzenen kontrako gauzak euskaraz esango balitzatezke, euskaraz jardungo balitz gurutzeko erakusbide santuen kontra; miñ aundi bat artukonuke biotzaren erdian, beaztun minkaitzak iruntzi bearko nituzke ta malko samiñak iburi, zergatik, neretzat euskara, egaztiarentzat aizea bezela da, gizonarentzat arnasa bezela; baña ni izango nitzake aurrenengoa deadar egiteko: «mendarikatua izan dedilla euskara, milla bider mendarikatua». Euskalduna naizela esan detasieran, ta egia da, baño lenago naiz kristaua, ta kristaua ez izatekotan ez nuke nai izan euskalduna.

Baña ez, euskalduna ta gurutzea beti bat egiñik bizi izan dira, Gernikako arbola ta gurutzea alkarturik daude, ta bata besteagandik eziñ ditezke aldendu, ainbeste gizaldiko lokarriak eziñ ditezke urratu, ta ezтира urratuko, ta euskaldunen izkuntza beti izango da gurutzearen kan taría.

(1) Ikusi bedi *Bosquejo de la Organización social de Bizcaya* deritzaion liburu, 1870-garreanean Bilbon argitaratua.

Bai, nere adiskide euskerazale ta biursari egokiak, ereztu edo kanta zaiozute Jaungoikoari, bada zuen kantuarentzat gai oberik eztezute billatuko. Bere izen aundia, siñisgaistokoentzat ezkutapenez estalirik dagoan izena, siñistedun gizonak eguzki alaiaren arpegi argitsuan ikusten du, illargiaren errañu bigunetan, goizaldeko mendi gañetik datozen argi pozgarrizkoan, ichas gañ zabal bare ta urdiñean, gure basoetako saroi ostoz apainduetan, intzez beterikako belardi loratsuan, gizon erregearen kopeta leñargian. Bere eskubide altsua ekaitzaren egoetan agiri da, chimista gorriaren ibilkera azkarrean, Sodomako erri gaistoaren ondamendian, lureko errege ta agintari guztien eriotzan, zeru goietako izarren jira-bira neurtuetan. Azkenez, bere ontasun neurrigabea Golgotako tontor illunean dakusgu, Kristo gure Jauna gurutzean josirik, gugatik bizitza ematen ta Bere Aita Jaungoikoari gizon errukarriagatik parka eske dagoanean.

Euskaldunak, nere erritarrak, Jaungoiko santu goitandi orren mendean bizi diraden erriak eztira beñere illko, Jaungoikoaren mendetik igeska dabiltzanak galduak daude. ¿Non dirade gaur arrotasunez beterik gure kontra etorri ziran Kartagotar ta erromatarrak? ¿Zer egin zuten euskalduna bere mendean jarri nai zuten godotar apainduri zaleak? Il ziran betiko, gízaldi nastuen erdian ondatu ziran, beren arrotasunak lurpean sarturik daude, aztu zan beren izkuntza, izena bakarrik gelditu zaiete kondairako liburuetan. Ta Euskal-erria bizi da, bizi da bere izkuntza zarra, bizi dira bere oitura garbi gordegarriak, zergatik gurekiñ bizi dan gurutze santua.

Euskaldunak, nere erritarrak, *Tau-ren* aztarna gure kopetan badaraniaigu, gure aitonen Lauburuarekiñ aztutzen ezpagera, gurutzetik ertetzen ezpadegu, izenberriko okerkeri gaistoak estanda eginda lurbira guztia ondatzen danean, entzungo degu gure mendietatik gurutzegabeko erresuma guztiak goitik bera jotzean aterako duen burrunbada ikaragarria; baña ezta guganaño elduko Jaungoikoaren zigorra, zergatik Berberak esan duan: *omnem autem super quem videritis thau ne occidatis*, bere kopetan gurutzearen aztarna darainanari etzaiozute ikuturik egiñ, utzi zaiozute pakean. ¿Ta nork daki Jaungoikoak ala nai dualako, Jaungoikoak bere legean agintzen dualako, illak lurpean sartzeko asmoan mendietatik bera jaisten geranean, nork daki gu izango bagera, lenagoko israeltarrak bezela, erri berri aundi baten sus-trai ta asiera?

Ekautariak, Gipuzkoako ondasun ta fuero apurren zaintzalleak,

Jaungoikozko gizonak zeratelako, gurutzepekoak zeratelako, barru ta esku garbieneko gizonen entzute aundi bat daukazute errian ta erbestean, entzute ona, entzute ospetsua, entzute onoregarria. Etzazute, bada, gurutzeepetik egundaño erten, gorde zazute entzute eder ori gauzarik maitegarriena bezela; ia noiz edo noiz, gaur ezpada bigar, chitzaren ondoren eguzki garbiak ertetzen duan egunean, zuek gandik okasten duten erbestekoak nola zaiñtzen diran errien ondasunak. Jarrai zazute beti bide zuzenetik, egin zazute orain bezela gero ere alde zuten guztia nekazariaren, oitura zarren ta euskara bedeinkatuaren alde, bada orrela begiratzen diozute Gipuzkoaren onari.

Ta azkenik, nere erritar euskaldun maiteak, bizi gaitezen denok gurutzearen itzalpe gozoan, erabili dezagun beti gurutzearen aztarna gure kopetan ta gure biotzean, Jaungoikoak Beragana deitzen digun orduan, zorion ustezko jauregi ataian esan dezaiogun poz-pozik gure Egille santuari: «Jauna, kristau egiazkoak gera, gurutzetarrak gera, ¡euskaldunak gera!»

Amen.—Ala izan dedilla.



## SOLEMNIDADES RELIGIOSAS



SALVE DE D. IGNACIO FERNÁNDEZ

Y

MISA DE D. TORIBIO ELEIZGARAY

Bien merecen tan notables composiciones que les dediquemos unas líneas.

La Salve de D. Ignacio Fernández es una obra de gran mérito y que, aunque escrita en estilo moderno, puede ser suscrita por cualquiera de los clásicos antiguos.

El autor ha dividido su obra en tres partes distintas que encierran cada una de ellas bellezas particulares, refundidas en un conjunto religioso verdaderamente impresionable.

Por la elevación de pensamientos, por la distinción de medios empleados para expresarla, ya sobre la más pura forma clásica, ya sobre la forma imitativa, el joven maestro ha encontrado la fórmula misma de la plegaria á la Virgen, y ha sabido comunicar la dulce emoción en el ánimo de su auditorio.

Sin pretender hacer un estudio técnico de la obra, nos será sin embargo permitido señalar en pocas palabras lo que más ha llamado nuestra atención.

La introducción de orquesta hecha por una serie de largos acordes al *tutti*, separados por los *pizzicatos* de la cuerda, es una linda pre-

paración al desarrollo coral que corona con un soberbio *unísono* «ad te clamamus».

La entrada de la segunda parte hecha al sonido grave de toda la cuerda es de un efecto extraño y sorprendente, aumentado aún por la dulzura del contraste del tema desenvuelto en precioso solo de clarinete que, á su vez, hace resaltar el *eja ergo* dicho en solo de tenor.

Después de ésta página deliciosa, el principio de la tercera parte *et Jesum*, dicho por los tiples á solo, comunica una impresión de delicadeza extrema, llegando el sentimiento religioso al máximo de intensidad en la frase imitativa *nobis post hoc*, la cual expresa muy bien el impulso de la fe, para morir sobre el *Jesum nobis ostende*. Viene después la hermosa frase al unísono *O clemens* precediendo á la soberbia final, cuyo desarrollo causa profunda emoción.

En estas hermosas páginas, ¿qué es lo que más debemos admirar? Nos bastará decir que todo está encadenado á maravilla en el conjunto de la obra. El cuarteto, coro y orquesta están tratados con un cuidado igual, con conocimiento exacto de los elementos y de sus caracteres, y una riqueza de colorido que, en ciertas partes de la orquesta, alcanza á la perfección, demostrando así la maestría del autor.

En resumen, la obra es de un mérito superior é indiscutible, digna de los nuestros por la idea y por la forma; prueba que su autor siente una fe viva y que es un artista de quien se puede esperar mucho.

\*  
\* \* \*

La Misa en *fa* sobre motivos de la Marcha de San Ignacio de Loyola, dedicada á la Excma. Diputación de Guipúzcoa, por su autor el presbítero D. Toribio Eleizgaray, organista de la catedral de Vitoria, es otra obra notabilísima en opinión de los inteligentes.

Los *Kyries* empiezan con el indicado tema, jugando la instrumentación y voces en género imitativo y son de gran efecto.

El *Gloria* da principio con un allegro brillante, y en el *laudamus* entra el cuarteto de voces, siendo la introducción con indicación de la Marcha, el *qui tollis* cuarteto con coros, grave y majestuoso, escrito con gran posesión de la letra, y el final *cum sancto* fuga, revelando todo ello el sentimiento y depurado gusto del autor y sus vastos conocimientos en el contrapunto.

El *Credo* empieza en género imitativo, el *Incarnatus* á solo de

contralto es muy inspirado, el *resurrexit* empieza como el *Credo* en género imitativo, desarrollándolo hasta *et unam sanctam catholicam* en que cantan el cuarteto y el coro la Marcha de San Ignacio, haciendo la cuerda el acompañamiento arpegiado y terminando con una fuga.

El *Sanctus*, cantado por todos, es de efecto especialmente en su parte media en que los bajos hacen unas escalas sincopadas de verdadero interés.

El *Benedictus*, solo de tenor, es de una sencillez inefable y termina con un crescendo soberbio, que D. Tomás Beloqui lo interpretó á maravilla.

El *Agnus* á voces solas y orquesta alternando en su mayor parte, es muy hermoso y corona muy bien la obra.

Esta es una de las mejores y más inspiradas composiciones del autor, digna de figurar en el catálogo de las clásicas.

Reciban nuestra cordial enhorabuena los señores Fernández y Eleizgaray, y recíbala también la orquesta por su magistral interpretación.



# OROITZ ETA ESPERANTZAK



Jáunak: Denbora guzietan, beti, bi itz oyen artean dago gizonaren bizia, eta batez ere euskaldunarena gaurko egunian, ainbesteraño, non, nik esango nuken oroitzik ez daukan euskaldunik bada, zentzua galdu duela; esperantzik gabekoa, dagoela eri. Eta eziñ izan liteke beste moduz: Jainkoak berak esaten digu ez dala gizona ogiz bakarrik bizi, au da, sabelaren gañian dauzkala biyotza ta burua, maité eta gauzen azken-buka arrazoyaren argira ezagutzeko. Argatik, Diputazio chit goituak, bere gurasozko naitasun eta jakindurian, erabaki zuen, ganadu eta lur-lanai laguntzearekiñ batean, oroitu bear genduela gure aiten aitonon izkuntza eta oituretaz, zér ziran aztu gabe, eta beñere, sekulan, galduko ezditugulako esperantzarekiñ.

Ala ezpalitz, ganaduak saritzeko bakarrik, Diputazio chit goitua erriz-erri ibilltzea, nago izango litzakela gauza... motza. Baña, erri batherri, gaur Zestua mendiz inguratutako euskal-kabi ontara bezela bildu Probinziya gobernatzen duten gizonak: aurrenik, beren erritarrakiñ, egiazko anaitasunean anziñako legera Prozesioa egiñ; elizan, On Domingo Agirre jaunaren sermoi paregabea entzun, gure amen kolkoan ikasitako izkuntza, ill arteraño bedeinkagarrian; ondoren, musika, kanta, festa eta dantza euskaldunak, mundu guziko gizonik jakintsuenak famatuak, mantendu eta indartu; denbora berean, nekazari onradu, prestu eta langilleai lagunduaz.... ¡a! ¡Nork daki onek zenbat balio duen! Agertuko da urte guchi barru, eta ez genuke gaur kalterik izango, baldiñ gure Junta oroigarriak galdu ziran mugatik, ekiñ bazitzayon eginpide oni. Kontu Junta ayen antzera Diputazioa erriyetara ez etortzekotan....., kontu, jáunak, ez ote litzaken au, gaur edo bigar gure lurra gobernatzera gizon arrotzak sartzeko ematen genuken pauso berri bat; eta ontara ezkerro, (ez dago zer esanik), galduak giñake; ibilliko giñake



¡o Jaungoikoa! gure lurraren gañean, baña gure izatea litzake lur azpian dauden illotzena bera.

¡Euskal-oroitzak!... denak dauzkatzute gogoan nik dauzkatan bezela, chikitatik gaurtaraño. Baña ez da aski, bakoitzak, oroitza oyek piztutuz dituzten oitura onak bere barruan gordetzea; euskal-azi ona Letiko galdu ez dediñ, lan egiñ bear degu gauden egunetan, zergatik guk gure umeai erakusten ezpadiegu euskaldunak izaten ¿nola oek erakutsi bear diye bigar berenai?

· · · · ·  
Eta ¿zer esan esperantzeta?..... Oroitzak izanik beren zimendu eta sustrayak, oek berriturik ageri da ajek noronz dijoazen. Munduko gora-berak diranak dirala, gure izatea beti leguna, gozua, batere neke eta penik gabekua baldiñ balitz ¡non legoke gure baliyua! ¡non euskaldunen fede zarra! ¡Ez! Gaitzik gabeko esperantzak, doakabeak gaur illuntzen baditu, argitaratuko dira bigar, ala nola odehyak estaltzen duten eguzkiya berriro agertzen dan Jainkoaren borondatez.

Barkatu, jáunak, nere azken itzak tristeak badira, ondo goguan dauzkagun urrutiyetan galdu diran mutill soldaduai, agur bat donkitzeko. Al... baserri oyetako ama eta neskacha askoren begiyetatik dijoazen malkoak aunditu dituztela nago mendi arteko erreka!... negargarriya iduritzen zait choriyen kanta bera atariyetako len-lengo arboletan, zeñen itzalean azi ziran, bildotsak bezela jostatzen, gero illtzera eramateko... mutill gizarajo ayek!... Ta echerà datozenak... ez det esan nai nola datozen!... Diputazio chit goituak esku ematen diye beren famili gaisoai, baña au ez da aski: ama orrek semea galdu badu, eche ori indar gabe eroriya badago, emen daude mutill ayen lagun ziranak, emen auzuak, zelai oyetan lan egiñ eta eche oyek jasotzeko, zergatik elkarri, ta batez ere bearrean arkitzen danari laguntzea, izan ta izango dan beti euskal-oituretan, menturaz ederrena.

Aspaldian, gure mutillen eskuetan dizdiratu dute armak, eguzkiaren errañuetara; ¡zenbatez obia etzan izango dizdiratu izan balute aitzur eta layak!

Au eskatzen diot nik Jaunari, nere lur kutunaren zorionerako.<sup>1</sup>

ANTONIO ARZÁC.



(1) Zestua-ko erri-Batzarre edo Ayuntamentuak Agorraren 18-an emantako bazkari-nagusian, irakurri zuen jolas-aldi au beraren egilleak.

*Relación de animales, aves y especies que para su prebrado en Cestona los días 17 y 18 de Septiembre de 1898, to por la Excm. Diputación de Guipúzcoa, con expresión cindad, domicilio, especies ú objetos presentados y canti*

Número	NOMBRE DEL EXPOSITOR	VECINDAD	DOMICILIO
1	D Bernardo Altuna .....	Orendain .....	Plazuela .....
2	» Juan Bautista Gorostidi...	Aduna .....	Apaquinza .....
3	» Roque Epelde .....	Azcoitia .....	Zumeta .....
4	» Bernardino Arregui .....	To'osa .....	Calle .....
5	» José Domingo Unsain.....	Urrestilla .....	Calle .....
6	» José Miguel Asurmendi...	Régil .....	Armendi .....
7	» Florentino Arsuaga .....	Azpeitia .....	Orendandi-molino .....
8	» Antonio Arrieta .....	Azcoitia .....	Otola-barrena.....
9	» Domingo Aranguren .....	Azpeitia .....	Aizpuruazp.koa .....
10	» José Joaquín Albea.....	Villabona .....	Calle .....
11	» Carlos Galdós .....	Oñate .....	Miguelen aundia.....
12	» Dionisio Garate.....	Azcoitia .....	Zabalotegui.....
13	» Javier Larrañaga .....	Azcoitia .....	Calle.....
14	» Tomás Múgica .....	Lasarte .....	Calle.....
15	» Tomás Múgica.....	Lasarte .....	Calle.....
16	» José María Iturbe .....	Azcoitia .....	Inchausti .....
17	» Manuel Landa .....	Azpeitia .....	Elormendi .....
18	» José Joaquín Berraondo...	Elgueta .....	Guesalena .....
19	» Francisco Larrañaga .....	Azpeitia .....	Beristain Elcano.....
20	» José Agustín Múgica .....	Asteasu .....	Arrizuriaga .....
21	» Manuel Mendizábal.....	Usurbil .....	Berriza-barrena.....
22	» Manuel Mendizábal.....	Usurbil .....	Berriza-barrena.....
23	» Ramón Nazábal .....	Azpeitia .....	Calle .....
24	» José Joaquín Vicuña.....	Olaverria .....	Yurre-azpikoa .....
25	» José Joaquín Vicuña.....	Olaverria .....	Yurre-azpikoa .....
26	» Ascencio Ecenarro .....	Azpeitia .....	Berastegui .....
27	» José Ignacio Aguirre .....	Azpeitia .....	Calle .....
28	» José Ignacio Garate .....	Azcoitia .....	Basarbe .....
29	» Benigno Ortíz .....	Azpeitia .....	Calle .....
30	» Justo Gogorza.....	Cestona .....	Abeleche .....
31	» Vicente Landa .....	Azpeitia .....	Elormendi .....
32	» Isidro Vidaurre .....	Azpeitia .....	Arizaga .....
33	D. <sup>a</sup> Bernarda Aguirreurreta...	Legorreta .....	Legorreta zarra.....
34	D. Pedro Antonio Iturrioz...	Legorreta .....	Legorretazar echeberri...
35	» Ladislao Oyarvide .....	Idiazábal .....	Biona .....
36	» Antonio Oyarvide .....	Idiazábal .....	Olariaga .....
37	» Santos Uría .....	Cestona .....	Baquayo .....
38	» Ignacio María Alberdi.....	Cestona .....	Taberna .....
39	» José Epelde.....	Cestona .....	Manenea .....
40	» Severiano Eguiguren .....	Cestona .....	Apategui .....
41	» Carlos Otaduy.....	Vergara .....	Iturbe .....

sentación al concurso de Agricultura y Ganadería celebran sido inscriptos en el libro talonario al efecto dispuesdel número con que se señala, nombre del expositor, vedades entregadas por premios.

Especies ú objetos presentados	PREMIOS — Pesetas
Un berraco, raza Craonais.....	100
Un berraco y dos cerdas, de siete meses, raza Craonais.....	»
Un toro de 19 meses, raza del país.....	»80
Un burro de tres años, raza aragonesa.....	»
Una criba de hierro para limpia de trigo.....	»
Una vaca de cuatro años, raza pura del país.....	»80
Un toro de 21 meses, raza pura del país.....	75
Un carnero de 18 meses.....	»
Un carnero de cuatro años.....	»
Una yegua de 28 meses, media sangre inglesa.....	75
Un toro de 30 meses, raza pura del país.....	75
Una vaca de cinco años con dos crías de tres y dos años, primer cruzamiento Schwytz (250 y 75).....	325
Seis palomas.....	»
Un toro de un año, mestizo Schwytz-basco.....	»
Un toro de 17 meses, medio cruzamiento Schwytz-basco.....	»
Un toro de 25 meses, raza pura del país.....	75
Una vaca de tres años, raza pura del país.....	75
Una yegua de 30 meses, raza pura del país.....	65
Un carnero de dos años.....	»
Una burra de tres años.....	60
Un queso de su fabricación.....	30
Sidra embotellada.....	»
Un gallo y dos gallinas, raza mestiza Jerusalem Crevecoeur.....	30
Un conejo y dos hembras.....	»
Sidra embotellada.....	»
Un carnero de dos años.....	»
Un ganso con dos hembras, raza Gascuña.....	60
Un toro de dos años, raza pura del país.....	200
Una yegua de cuatro años.....	85
Un carnero y dos ovejas (por el carnero 60 y 40 por la oveja).....	100
Un carnero y una oveja.....	70
Un gallo con dos gallinas, raza del país.....	»
Mantequilla.....	40
Mantequilla.....	30
Queso de oveja.....	50
Queso de oveja.....	40
Una oveja de 18 meses.....	70
Sidra embotellada.....	»
Un toro de 25 meses, raza pura del país.....	75
Un toro de 26 meses, raza 3/4 cruzamiento Schwytz-basco.....	200
Sembradera de maíz.....	»

Número	NOMBRE DEL EXPOSITOR	VECINDAD	DOMICILIO
42	D. Ignacio Izaguirre.....	Cestona .....	Aranobaso .....
43	» Carlos Landa .....	Azpeitia .....	Urazaundi .....
44	D. <sup>a</sup> Rosa Arocena.....	Azpeitia .....	Urazaundi .....
45	D. Jua Bautista Cincunegui.....	Régil .....	Calle.....
46	» José Ramón Ek rza.....	Cestona .....	Calle.....
47	» Ascensio Imaz .....	San Sebastián .....	Isturinchiki .....
48	» Antonio Olariaga .....	Azcoitia .....	Anchieta .....
49	» Miguel Irureta .....	Cestona .....	Calle.....
50	» José Luis Iturbe .....	Azcoitia .....	Olazábal.....
51	» José León Usabiaga .....	Azpeitia .....	Arrabal Magdalena.....
52	» Dionisio Guevara .....	Irún .....	Elizacho .....
53	» Joaquín Iribar .....	Cestona .....	Errotacho .....
54	» Sebastián Arrizabalaga .....	Azcoitia .....	Ribera .....
55	» Juan Francisco Azcue .....	Cestona .....	Elarriza .....
56	» José Ramón Echaide .....	Cestona .....	Calle.....
57	» Paulino Lizaso .....	Cestona .....	Aizpuru .....
58	» Martín Alberdi .....	Cestona .....	Calle.....
59	» Francisco Landa.....	Azpeitia .....	Urazaundi .....
60	» Francisco Odriozola .....	Zumaya .....	Narrondo .....
61	» José Aguirre .....	Azpeitia .....	Calle.....
62	» Antonio Uranga.....	Cestona .....	Arrechezar .....
63	» Mariano Larrañaga .....	Azpeitia .....	Calle.....
64	» Ignacio María Goenaga .....	Cestona .....	Lizasoeta .....
65	» José María Ostolaza.....	Aizarnazábal .....	Calle.....
66	» José Agustín Lazcano.....	Gueteria .....	Murubia .....
67	» Santiago Uranga .....	Azcoitia .....	Calle.....
68	» Lino Benito .....	Deva .....	Calle.....
69	» José Domingo Berreyarza.....	Usurbil .....	Ugarte .....
70	» Félix Zufria .....	Cestona .....	Iraeta-molino .....
71	» José Antonio Gurruchaga.....	Azpeitia .....	Landeta .....
72	» Roque Echave y Comp. <sup>a</sup> .....	Zarauz .....	Vista-alegre .....
73	» Silvestre Corta .....	Zarauz .....	Calle.....
74	» Juan Antonio Arsuaga.....	Azpeitia .....	Odriozolacho .....
75	» Domingo Azcue .....	Cestona .....	Arzubia .....
76	» Esteban Martínez .....	Motrico .....	Calle.....
77	» Antonio Echeverría y C. <sup>a</sup> .....	Hernani .....	Belasconea .....
78	» José Ventura Egaña.....	Deva .....	Aguerre.....
79	» Agustín Azcue .....	Cestona .....	Herrería-Crucero.....
80	» Juan Bautista Otegui .....	Andoain.....	Chitibar .....
81	» Benigno Ortíz .....	Azpeitia .....	Calle.....
82	Sres. Aguirre Hermanos.....	Aizarna .....	Calle.....
83	D. <sup>a</sup> Concepción Querejeta .....	Zumaya .....	Calle.....

Cestona, 17 de Septiembre de 1898.=El Presidente del Jurado, Borda.=Cándido Mendizabal.=El Vocal-Secretario, Matías Arteaga.

Especies ú objetos presentados	PREMIOS — Pesetas
Un toro de 14 meses, raza del país.....	2.165
Un carro con aparejos de labranza.....	»
Un pato con dos hembras de seis meses.....	»
Una burra de cuatro años, raza aragonesa.....	70
Un burro de cuatro años, raza del país.....	»
Una vaca holandesa mestiza de cuatro y medio años con cría de 18 meses (por el toro).....	75
Una novilla de dos años, raza pura del país.....	125
Dos cestas.....	»
Un carnero de cuatro años.....	»
Una cerda de un año, raza Craonais y una mula de seis meses.....	»
Una vaca de cuatro años y un toro de un año, raza pura Schwytz (150 por la vaca y 300 por el toro).....	450
Una cerda de un año y medio con cuatro crías de cuatro meses, y tres pares de patos.....	100
Una yegua de cuatro años con cría de cuatro meses, raza del país.....	»
Un toro de tres años, raza del país.....	100
Cerdo y cerda de nueve y medio meses, raza del país.....	»
Un burro de cuatro años y sidra embotellada (por la sidra).....	70
Sidra embotellada.....	»
Un carnero de un año y medio y una oveja de dos años (60 por la oveja y 80 por el carnero).....	140
Un toro raza Schwytz de 23 meses.....	250
Sidra embotellada.....	»
Una burra de dos y medio años, raza del país, y novilla de dos años, raza del país.....	»
Sidra embotellada.....	»
Sidra embotellada.....	»
Sidra embotellada.....	»
Sidra embotellada.....	»
Cuatro pares de palomas del país.....	»
Lote de gallo y gallinas, Brahana Poutra, y otro lote Houdan.....	60
Sidra embotellada.....	40
Cerda con 13 crías y otra cerda con 10 crías (80 más 70).....	150
Un berraco de 10 meses, un burro de un año y cuatro palomas (50 por las palomas y 150 por el berraco).....	200
Sidra embotellada.....	60.
Chacolí superior de 1894.....	80
Un carnero de cuatro años y cuatro ovejas.....	»
Una yegua de cuatro años mestiza andaluza.....	100
Sidra embotellada.....	»
Sidra embotellada.....	50
Un gallo y tres pares de gallinas, una oveja y un cordero (por las aves).....	50
Carreta con freno automático.....	50
Carro de carga.....	70
Un burro de tres años, raza del país.....	»
Tres colmenas, sistemas variados.....	140
Un burro de cinco años, raza del país.....	»

## SANTA CRUZ DE CESTONA



Rindiendo tributo al pasado, nos parece oportuno cerrar este número extraordinario con la siguiente noticia histórica debida al inolvidable hijo de Guipúzcoa D. Pablo de Gorosabel:

«Cestona (Santa Cruz de): villa del partido judicial de Azpeitia, arciprestazgo mayor, antiguo obispado de Pamplona. Se halla situada en paraje algo elevado sobre el río Urola, entre las villas de Azpeitia y Zumaya, á los 1 gr. 26 min. 30 seg. de longitud oriental, 43 gr. 14 min. 36 seg. de latitud septentrional. Confina por oriente con Aya y Rexil, por poniente con Deva, por sur con Azpeitia, por norte con Zumaya. Pertenecen á su vecindad y jurisdicción la tierra de Aizarna y valle de Arrona, y tiene en su término los barrios denominados Lasao y Alzolarás. Cestona fué en lo Antiguo pueblo fuerte, cercado y murado; pues no se podía entrar en su recinto sino por cuatro portales situados en los puntos cardinales de oriente, poniente, sur y norte. La población consiste en dos calles principales con edificios muy regulares y un arrabal contiguo. En su jurisdicción hay cinco casas solares ó palacios, que son las de Lasao, Alzolarás, Lili, Iriarte y Bedua, y diferentes casas armeras antiguas, de donde descienden algunos títulos y caballeros de distinción; prueba de la mucha importancia que tuvo esta villa en un tiempo. En el censo de población formado en el año de 1860 el vecindario de toda la jurisdicción ascendió á 2453 habitantes. Cestona tiene desde lo antiguo el título de *Noble y Leal villa*; y usa de un escudo de armas, en campo de plata, en cuya parte superior á su derecha se ve un castillo, y á la izquierda un león empinante, y en la izquierda cinco corazones de oro. La iglesia parroquial que tiene dentro del cuerpo de la villa es de la advocación de la Natividad de Nuestra Señora, y es de bastante buenas formas; cuya patrona es la misma villa, y se halla servida por un vicario y dos beneficiados. La tierra de Aizarna y valle de Arrona tienen sus respectivas parroquias.

La fundación de ésta villa procede del rey D. Juan I; quien para el efecto despachó el correspondiente privilegio ó carta-puebla en Segovia á 15 de Septiembre de 1383. En su virtud dió á los habitantes de la tierra de Aizarna licencia para erigir y poblar una villa en el sitio que mejor les pareciese, á fin de defenderse de los muchos males y daños que de continuo recibían de los caballeros y poderosos de las comarcas del rededor, así como también de los de Navarra y Gascuña, en cuya frontera estaban. Al autorizar esta fundación quiso que la nueva villa que se erigiese se llamase Santa Cruz de Cestona; á cuyos pobladores dió la facultad de nombrar alcalde, jurados, escribanos y demás oficiales del gobierno municipal. En materia de justicia dispuso que las apelaciones de las sentencias de los alcaldes de ésta villa fuesen para ante los de la ciudad de Vitoria. A los hijosdalgo que viniesen á avecindarse á ella concedió los fueros, franquezas y libertades de Miranda de Azcoitia, y á todos los demás los privilegios y exenciones correspondientes á los vecinos de las otras villas de Guipúzcoa. Las obligaciones que en compensación de éstas mercedes les impuso fueron: que obedeciesen y cumpliesen las cartas y mandatos de su majestad: que corriese en esta villa su moneda: que le acogiesen en ella á él y á sus sucesores, de noche ó de día, con pocos ó con muchos: que hiciesen la guerra ó paz cada vez que lo mandase así. También retuvo el expresado monarca para sí y sus sucesores en la corona las minas de oro, plata y azul que había ó hubiese en adelante en el territorio de la misma villa. Del contexto del precedente privilegio se ve con toda claridad la mayor antigüedad de la tierra de Aizarna, como también el objeto que los habitantes de ésta se propusieron al solicitar la población de Cestona. Pero además el mismo monarca libró otro privilegio en Torrijos á 9 de Marzo de 1384 para el cumplimiento de sus designios; mandando por él que Cestona tuviese los montes, pastos, aguas y heredamientos que hasta entonces habían pertececido al término de la tierra de Aizarna. Consiguiente á esta disposición, se hizo su apeo en 18 de Julio de 1385 por el concejo de la misma villas con asistencia de Martín de Orbe, merino de D. Pedro Lopez de Ayala, corregidor de la provincia. Los precedentes dos privilegios obtuvieron la confirmación de D. Enrique III dada en Búrgos á 22 de Febrero de 1392, y de D. Juan II en Valladolid á 27 de Febrero de 1434; cuyos documentos conserva la villa en su archivo escritos en pergamino. Por otra Real cédula dada por D. Juan I en Medina del Campo á

13 de Septiembre de 1387 se dispone que los litigantes tengan que pagar al alcalde de Cestona los gastos que tenga en las idas y vueltas de casa con el objeto de proporcionarse asesor, y consultarse con él en los pleitos pendientes en su juzgado, á tasación de dos hombres buenos, nombrados por el mismo alcalde.

Esta villa se ha solido gobernar por medio de ordenanzas hechas por la misma; pero que no obtuvieron la confirmación de su majestad. El ayuntamiento se componía de un alcalde, de un fiel síndico procurador general y dos diputados; y las expresadas ordenanzas se reducían á determinar la forma en que debían hacerse sus elecciones, y su intervención en el ramo de abastos y venta de comestibles. Su gobierno municipal está arreglado en el día á la ley general del reino, y el ayuntamiento se compone de un alcalde, de un teniente de alcalde y nueve regidores. Cestona desde lo antiguo fué uno de los pueblos donde se celebraban las Juntas generales de la provincia. En ellas, como en las particulares, sus procuradores ocupan el quinto lugar á mano derecha del corregidor; y votan con los 54 fuegos en que se halla encabezada para los repartimientos provinciales. Hay noticia de que ésta villa se incendió con su iglesia parroquial en el año de 1550; pero no se conservan particularidades de éste suceso. Celebra feria de ganados los últimos lunes de cada mes; para cuyo efecto obtuvo facultad real á fines del último siglo, de que tan solo hay noticia. La ocupación principal de sus habitantes es la labranza de los campos, que es una de las mejores que se hacen en todo el país, y las cosechas de trigo, maíz, nabo, legumbres y castaña son abundantes; y tiene también bastante ganado vacuno. En su jurisdicción hay dos ferrerías, una en el barrio de Lasao, otra en el de Alzolarás, y varios molinos harineros. Además se han establecido recientemente seis fábricas de cal hidráulica, ramo muy importante de industria, que ocupa muchos brazos y produce grandes beneficios en el pueblo. También hay en su término algunas minas de carbón de piedra ó sea antracita; la cual se explota desde hace pocos años, y sirve para caleras de toda clase. En el citado barrio de Lasao hay una fuente de aguas termales salinas con una buena casa de baños y hospedería de bañistas; muy concurrida en la estación de verano por gentes del país y de otras provincias interiores del reino. Cestona tiene una escuela elemental de niños y otra de niñas.»

